

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 201

B. Luiten

Fundament en gebouw

MEDITATIEF 205

A.L.Th. de Bruijne

Ritenuto

WANDELEN MET GOD 206

C.J. de Ruijter

Niet (teveel)
achterom kijken

ACHTERGRONDEN 208

A.N. Hendriks

Het getuigenis van de
Heilige Geest bij
gereformeerde theologen

SCHRIFTSTUDIE 212

T.S. Huttenga

Vrij zicht. God zien in
de toekomst

SCHOOLDAG 214

C.J. Haak

Mandela, pagad
en de zending

SAMENLEVING 218

B. Bos

Het gelijk van
bisschop Muskens

en verder...

Nieuw uitgekomen
Meeglezen/Uit de kerken

FUNDAMENT EN GEBOUW

*Aan elke kerk mankeert wel wat. Het zal waar zijn, dat er op kerken om ons heen kritiek is **ie** oefenen, maar bij ons is het ook niet **alles**. Dat mag ons wel wat meer **bescheiden** maken. En **misschien** wat minder **eenkennig**.*

*Deze manier van spreken kent allerlei varianten. ER ze mist haar uitwerking niet. Voor menigeen word de kerkkeus wat losser, de houding wat vrijblijvender. De **opstelling** van de Gereformeerde Kerken wordt soms meer in discussie getrokken dan hartelijk verdedigd. Of lijkt dat alleen maar zo?*

Iets hiervan proef ik in het nieuwste nummer van *Bij de Tijd*¹, en wel in de 'Tijdwaarneming' (zeg maar het hoofdartikel) van de hand van broeder W.P. Kruijswijk. Graag wil ik reageren op wat hij daarin naar voren brengt. Maar om niet alles te schrijven in de **vorm van een reactie**, wil ik eerst in het algemeen wat zeggen.

Verschil en gebouw fundament

De kerk wordt in de Bijbel vergeleken met een huis. Vaak komen we die beeldspraak tegen. De kerk is het huis van God. Maar dan niet opgetrokken van baksteen of zo, nee, zij wordt gebouwd met levende stenen. De gelovigen worden samen-

gevoegd door de Heilige Geest, door de eenheid van het geloof, en zo samen gefundeerd op de levende hoeksteen, Jezus Christus (Ef. 2, 1 Petr. 2). Zo hebben we een fundament en een gebouw. Het fundament is gelegd door apostelen en profeten², en is af. Nooit kan iemand een ander fundament leggen.³

Het gebouw dat daarop verrijst staat evenwel nog volop in de steigers. Stenen worden voortdurend aangedragen en ingevoegd, gelovigen bouwen en worden gebouwd. Dat is niet af, en kan nog allerlei correctie behoeven.

In de Schrift zie je dan ook, dat er over fundament en gebouw onder-

scheiden wordt gesproken. Het *fundament* wordt nadrukkelijk afgeschermd voor alle kritiek. Het Woord van God, gesproken door de dienst van apostelen en profeten, verdraagt geen enkele tegenspraak, toevoeging of eigenwillige interpretatie.⁴

Maar de *manier* van *bouwen* kan heel verschillend zijn, sterk of minder sterk, zelfs ronduit *zwak* of verkeerdt. Dat wordt dan ook voluit bekritiseerd als dat *nodig* is. Aan de Corinthiërs wordt uitgelegd, dat er maar één fundament is, Jezus Christus. Terwijl er op dat fundament tal van bouwstijlen mogelijk zijn. Die zijn niet allemaal even goed, ze zullen verschillend beoordeeld worden. Maar toch, omdat ze dit ene fundament gemeenschappelijk hebben, zullen deze gelovige bouwers allemaal behouden worden, al lijdt misschien hun werk veel schade in het oordeel van God (1 Cor. 3 : 10-23). Geheel anders loopt het af met hen, die een ander fundament kiezen, ook al noemen zij de naam van Jezus. Zij zullen vastlopen en de dood vinden, zonder enige hoop (Gal. 5 : 12; 2 Tim. 3 : 5, 9).

Met nadruk wil ik aandacht vragen voor dit onderscheid. Want de uitroep 'aan elke kerk mankeert wel wat' scheert alle kerkelijke onvolkomenheden over één kam.

Maar het maakt dus een groot verschil of het mankement zit in het fundament of in het gebouw! Heeft men een ander fundament gekozen, door Gods Woord te verlaten of vrij te geven voor eigenzinnige interpretaties, dan heb je daar als gelovige bouwer niet de goede ondergrond meer. Vroeg of laat zal alles instorten, omdat het fundament niet hecht en betrouwbaar is. Er wordt gebouwd op mensenwerk. Maar zie je, dat het draagvlak goed gekozen is, dat de bereidheid er is zich in alles te voegen naar het Woord van God, dan bouw je nooit tevergeefs, al zijn er nog tal van menselijke bouwfouten aanwijsbaar.

Overeenkomst tussen fundament en gebouw

Het is niet de bedoeling, het verschil tussen fundament en gebouw te overdrijven. Hoe wezenlijk het ook is, we praten over één geheel. Zoals men aan de vruchten de boom herkent, zo mag ieder van het christelijk bouwwerk verwachten dat daarin alles doortrokken is van de levende hoeksteen.

Dat betekent enerzijds, dat je vanuit een zuivere belijdenis niet alles goed kunt praten wat er kerkelijk gebeurt. Wanneer het fundamentele belijden verwordt tot een starre orthodoxie, wordt het moeilijk de levende hoeksteen nog in alles te ontmoeten.

Anderzijds brengt dit met zich mee, dat je een aantrekkelijk kerkelijk leven toch altijd ook fundamenteel moet toetsen.

Want Jezus waarschuwt in de Bergrede, dat mensen wel eens een mooi huis neerzetten zonder zich eerst om het fundament te bekommeren (Mat. 7 : 24-27). Dan lijkt het allemaal geweldig mooi, en de bouw gaat ook heel snel, maar vroeg of laat komt aan het licht dat het meest belangrijke is overgeslagen.

Evaluatie

D m zal het waar zijn, dat aan elke kerk 'wat' mankeert. Maar bij die oppervlakkige uitroep mag niemand het laten.

Aan de Gereformeerde Kerken mankeert (nog) veel, helaas, wat de menselijke inbreng in de bouw betreft. Nooit mag dat gaan dienen als een excuus, omdat we toch maar gebrekkige mensen zijn of w. Tegelijk wil ik hartelijk verdedigen, dat door Gods genade hier met overtuiging gebouwd wordt op ket *enig fundament*. Op die basis hebben we elkaar gevonden, en juist daarom zal het mogelijk blijken elkaar opbouwend te bekritisieren. Terwijl rondom ons de mankementen vaak wel te maken hebben met een bijstelling van het fundament.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUMME, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. OE RUIJTER,
DS. A. DE SHOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Posirekening 406040t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
wanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Juist **dàt** is kerkscheidend, Relas! Dan **kunnen** daar nog wel mooie dingen gebeuren, misschien nog wel mooier dan bij ons. Wellicht ook bijzonder leerzaam. Maar al dat aantrekkelijks bij **elkaar** kan dan niet **beslissend** meer zijn **voor** een goed gefundeerde **kerkkeus**.

Teleurstelling

Deze gedachten kwamen bij mij op, toen ik het artikel van broeder **Kruijswijk** las. Hij geeft uiting aan zijn teleurstelling over vele jaren **samensprekingen** op **deputatenniveau**, **zonder** enig resultaat. Hij laat zien, hoe de theologen steeds weer theologische problemen en struikelblokken hebben aangedragen. Ongetwijfeld **zullen** ze dat ook blijven doen. Dit wordt vooral veroorzaakt **doordat** zij de organisatorische eenheid voorop hebben staan.

Maar vele niet-theologen zouden daar geheel anders over denken. Eenheid **zou** er al zijn, wanneer je elkaar in Christus aanvaardt. Op die manier geeft **Kruijswijk** met instemming de teneur van de gebedsdag weer van het Gereformeerd **Appel**.

Daarom uit hij vervolgens de **wens**, dat hierover eens een brede **gedachtenwisseling** van de **grond** zou komen. Tegelijk spreekt hij de vrees uit, dat de theologen liever het gesprek uitsluitend met elkaar voeren. Terwijl intussen vele **kerkmensen** 'in lusteloosheid tevergeefs **zitten te wachten** op echte resultaten aan de top'.

Werkbare kritiek?

Wat kunnen wij nu doen met **wat** broeder **Kruijswijk** schrijft? Zijn waarnemingen zijn in ieder geval wel **voorstelbaar**. Contacten met **broeders en zusters uit** de christelijke gereformeerde of Nederlands gereformeerde kerken kunnen **vaak** hartelijk zijn en blij **geven** van eenheid in geloof. Het zal **wellicht ook** niet zoveel **moeite** kosten, om des-

gevraagd het verlangen naar eenheid massaal gestalte te geven. Een demonstratie of zo zou velen op de been brengen, om duidelijk te laten **zien**: 'in Christus zijn wij (ai) één'. Maar wat wil je daar dan mee? Of liever: wat **kun** je er mee? Samen spontaan een mooi groot **kerkhuis neerzetten**, zonder verder moeilijk te doen over de funding?

Ik vraag dit misschien wat te scherp. Maar ik proef in het **schrijven** van broeder **Kruijswijk** en in het 'gevoelen van velen' een soort **pressie** op het **fundamentele werk** van de deputaten. Een soort **aandrang** om over fundamentele zaken wat minder lang te spreken en niet alles even zorgvuldig te toetsen. Want in de gemeente is men al verder. Terwijl **Kruijswijk** toch ook zelf als fundamentele zaken weet te noemen **het** gezag van de Schrift en de binding **aan** de belijdenis. Daarom denk ik niet, dat het schrijven van **Kruijswijk** echt bijdraagt aan een oplossing. Eerder werkt het **een** gevoel van **ontevredenheid** in de hand. De discussie verbreden kan wel een aardig effect hebben wat ieders betrokkenheid betreft, **maar** de **onderwerpen** waarover de discussie gaat moeten toch echt worden beoordeeld in het licht **van** Gods Woord alleen. Dat **kan** nooit **een** zaak worden **van** stemmen tellen, of van het volgen van een ongeduldig geworden gemeenschap. Wat tenslotte die aldus aangeduide 'theologen' betreft, **samen** hebben wij als kerken aan hen de **opdracht**

en daarmee het **vertrouwen** gegeven **namens ons allen** het gesprek te voeren. Er is dacht ik geen sprake **van een 'top'** in onze **kerken**, die deze dingen regelt. Zulk **spreken** draagt **niet bij** aan de onderlingeliefde. De deputaten zijn de dienaren van alle **kerkeraden samen**. Elke drie jaren leggen zij voor ons allemaal publiek verantwoording **af**. **Hun** beleid wordt dan getoetst, en een **nieuwe opdracht** door de kerken samen geformuleerd. Terwijl elke **kerkenraad**, ja zelfs **elk** gemeentelid ten **allen** tijde voorstellen **kan** doen met betrekking tot hun **werkopdracht**. Zolang ons kerkverband op die **manier** functioneert, is er m.i. geen behoefte aan een kerkelijk referendum of zoiets.

Stand van zaken

Broeder **Kruijswijk** schrijft ook, dat **hij** de stand **van zaken** niet meer begrijpt. Vanwege de Schriftkritische uitspraken in de Nederlands gereformeerde **kerken** zullen wij straks wellicht geen contacten meer hebben met bijv. ds. **Smouter** in Breukelen. Tegelijk zou onze **generale synode** uitgesproken hebben, dat er in principe geen bezwaar **hoeft** te zijn tegen **kanselruil** met de christelijke gereformeerden.⁶ Dat betekent, dat bijv. dr. **Loonstra** straks op de vrijgemaakte kansel zou **kunnen** staan. 'Wie het begrijpt **mag** het zeggen'. **Kruijswijk** ziet drie gereformeerde kerken, die elkaar hard nodig heb-

Abonnementsgeld over 1997

Geachte abonnee,

U ontvangt één dezer dagen de acceptgiro, waarmee u het abonnementsgeld over de komende periode kunt voldoen.

De abonnementsprijs U niet verhoogd.

We danken u bij voorbaat hartelijk voor uw tijdige betaling!

Uitgeverij OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

ben. De **onderlinge** verschillen vat hij **ais** volgt **samen**. De christelijke gereformeerde **kerken** bespreken hun problemen **ten** aanzien van bijv. het Schriftgezag **binnenskamers**; de Nederlands gereformeerde **kerken** komen er publiek mee voor de dag en **de** vrijgemaakt gereformeerde kerken zien de problemen voornamelijk bij anderen.

Alles over één kam?

Ten aanzien van deze **situatiebeschrijving** **moei** mij de vraag van het hart: waarom **bekijkt** broeder **Kruijswijk** de stand van zaken niet dieper, **fundamenteler**?

Uiteraard is het mogelijk, dat een **kerkverband** dat voluit gereformeerd wil zijn in leer en **kerkegereg**ing, toch **geconfronteerd** wordt met een publicatie uit eigen kring die niet geheel vrij is van **Schriftkritische invloeden**. Maar is het dan billijk, om dit op één lijn te stellen met een kerkverband, dat aan ruimere interpretaties van Schrift en **belijdenis** bewust **ruimte** geeft? Dat is **namelijk** het **essentiële** verschil tussen de christelijke gereformeerde en de Nederlands gereformeerde kerken. De **eerstgenoemden** betrekken de wacht bij Schrift en **belijdenis**, al doen zij dat soms inderdaad opvallend binnenskamers. Daar **kun** je **vragen over hebben**. Toch gaf hun laatstgehouden synode er blijk van, **sterk** en **eensgezind** genoeg te **zijn**, om bijvoorbeeld **eventueel** niet langer in zee te gaan met tal van plaatselijke samenwerkingsvormen met Nederlands gereformeerde kerken, juist **vanwege** het daar **oprukkende** **klimaat** van **vrijheid** in de leer. Dat **zegt** nogal wat.

En is dat niet een schril contrast met de **verbrokkenheid** binnen het **Nederlands-gereformeerde kamp**? Juist om elkaar in het belijden ruimte te laten, is daar het **kerkverband** verzwakt en kampt men nu met de steeds ernstiger wordende gevolgen. De uitspraken van ds. H. de Jong zijn geen vragen meer. Zij

zijn **ook** geen weergave van een **probleem** rondom het goddelijk **gezag** van **K** Schrift, nee, zij **zijn** & loochening daarvan. Kennelijk kan dat daar **gedragen** worden. Waarom vindt broeder Kruijswijk het eenzijdig wanneer ik daarop wijs? Trouwens, ik heb al **eens** eerder laten zien, dat in Nederlands gereformeerde kring een manier van **Schriftlezen** wordt gepresenteerd, die zorgelijk genoemd moet wor-

En hoe is de stand van **zaken in eigen kring**? Inderdaad komen **vragen** met **betrekking** tot het goddelijk gezag van de Schrift **ook** op ons af. Sterker nog: **ze worden** al **gesteld**. Daar **heeft** Kruijswijk gelijk in. Reden tot **verootmoediging** en veel gebed. Maar is daarmee **meteen** het fundament door ons **aangetast** of verlaten? Is het stellen en bespreken van vragen identiek aan het **oprekken** van de **grond**-dag? Dat kan zo **toch** niet **allemaal** over één **kam** geschoren worden? Ik vind het zo **jammer**, dat broeder Kruijswijk door zijn **manier** van schrijven de indruk **wekt**, alsof deze principiële diepgaande **verschillen** **eigenlijk** niet zo relevant zijn. Op die manier stimuleert hij zijn (veelal jonge) lezers niet, hierin zelf tot een **keus** te komen. Want waarom zou je kiezen, als het allemaal ongeveer hetzelfde is?

Voor wie het begrijpt?

'Wie het begrijpt mag het **zeggen**', schrijft broeder Kruijswijk, wanneer kerkelijke contacten met bijv. ds. Smouter niet mogelijk zouden blijken.

De naam van deze predikant mag wat mij betreft verder hier buiten blijven. Waar het **mij om gaat is**, dat de vraag van Kruijswijk bij onze **deputaten** of bij onze kerken aan het **verkeerde adres** wordt gesteld. Ik zou nag vele namen kunnen **noemen**, van **broeders** **m** zusters die mij lief zijn, die **ervoor** kiezen **Nederlands gereformeerd** te **zijn**. Graag zou ik één met hen zijn.

Maar ik begrijp niet, dat zij voor dat **kerkverband** kiezen. Een kerkverband, waarin bewust, van **begin** af **aan**, enige rek zit in het **fundament** van Schrift en belijdenis. Enige **rek**, die steeds ruimer lijkt te worden. De **tolerantie** neemt toe. En op grond waarvan **moet** die dan nog **gekeerd** worden? Dat begrijp ik niet, dat een oprecht christen daarmee genoeg **kan** nemen. Maar het antwoord op die vraag **ligt** niet bij **mij**. Ook niet bij onze deputaten. Al willen we ons absoluut niet van die vraag distantiëren. Ten allen tijde is hierover broederlijk te spreken.

Tenslotte

Wij mogen leven in het geloof, dat **ook** vragen over de Schrift door de Schrift beantwoord zullen worden, en door de Schrift **d-leen**. Daarom is er **wel** reden tot **zorg**, inderdaad, maar niet om gereformeerde uitgangspunten bij voorbaat in de mist te zien verdwijnen. Integendeel, we **zullen** nu extra zorgvuldig de wacht **betrekken** bij het fundament waarop God zijn kerk bouwt.

¹ Bij de Tijd 5e jrg. nr. 3, november 1996.

² Ef. 2 : 20.

³ 1 Cor. 3 : 10, 11.

⁴ 2 Petr. 1 : 20, 21; Gal. 1 : 8; Opb. 22 : 18, 19.

⁵ 1 Cor. 5 : 2; 1 Cor. 11 : 22; 1 Cor. 13 : 2; zie verder tal van vermaningen.

⁶ Ik geef dit weer uit het artikel van Kruijswijk; zelf heb ik de betreffende besluittekst van de generale synode nog niet gezien.

⁷ Ik doet hierbij op het rapport aangaande de diakones, dat ik besproken heb in De Reformatie dd. 19 november 1994 onder de titel De diakones heeft haar eigen waarde.

M meditatief

'Wat moet ik doen? Ik zal mijn geliefde zoon zenden...'

(Luk 20:13)

Vertragen

Je kent het wel. Je luistert naar de uitvoering van een muziekstuk. Vlak voor het slotakkoord wordt het tempo trager. Als de laatste noot nadert, houdt de musicus even in. Zo vestigt hij de aandacht op dat slotakkoord. Na zo'n lichte terugval in tempo valt dat extra op. Dat vertragen in een muziekstuk heet: ritenuto.

Na ampele overweging

Zo'n moment beleef je als Jezus vertelt over de wijnboer en zijn wijngaard. Alleen Lukas bewaarde dit detail. De wijnboer wil de vrucht van zijn wijngaard incasseren. Hij stuurt daarvoor koeriers naar de pachters, die voor zijn wijngaard zorgen. Maar zij doden de een na de ander. Tenslotte doet de wijnboer iets bizars: hij waagt zijn enig kind erin. Het lijkt een wanhoopspoging, een onverantwoord laatste bod. Maar het gebeurt juist na ampele overweging. De wijnboer stoomt na de laatste koerier niet ineens door naar zijn zoon. Voor deze finale komt, kent de geschiedenis een ritenuto. Wat moet ik doen? Hij overlegt bij zichzelf en komt na rijp beraad tot dit besluit. Ik zal mijn geliefde zoon zenden: die zullen zij ontzien.

Aarzeling?

God zond zijn lieve zoon naar zijn wijngaard, Israël. Om jouw liefde los te maken, gaat Hij tot het uiter-

ste. Maar past ook zo'n detail bij God? Wat moet ik doen? Vroeg God zich dat af, voor Hij Christus geboren deed worden? Klopt die aarzeling met zijn vaste plan? Is het niet gewoon een kleurrijk detail in de vertelling?

Vanaf het begin van de gelijkenis weet iedere luisteraar: die wijnboer is God. De wijngaard is al in Jes. 5 beeld voor Gods geliefde, Israël. En Jezus' verhaal is in Jesaja's stijl: met elke opmerking confronterender. De Joodse leiders hebben dat door. Ze reageren prompt als Jezus' verhaal uitloopt op het vonnis over de pachters: Dat nooit! En zou het toeval zijn dat Jezus die zoon letterlijk zo aanduidt: 'mijn zoon, de geliefde'? 'In U heb Ik mijn welbehagen', denk je daarachteraan. Wat moet ik doen?, aarzelt de wijnboer. Zoals God zich in Jesaja 5 hartstochtelijk afvroeg: wat kon ik nog meer voor mijn wijngaard doen om vrucht te zien? Al het mogelijke heeft Hij gedaan. Nu doet Hij het onmogelijke. Hij offert zijn Kind op aan de zonde van zijn kinderen. Bij geeft de Geliefde prijs voor de geliefde.

Advent

Maar tegenover die Zoon toont onze zonde haar ware aard totaal. Zonde is een moordaanslag op Gods liefde. Is tegen mijn zonde kruid gewassen? Nu is de vrucht van de wijngaard verder weg dan ooit. Dacht God echt dat dit zou helpen?

God stuurde Hem na rijp beraad. Zijn weloverwogen plan reikt nu vader dan onze zondige reactie. De dood van zijn Zoon bevrijdt de wijngaard uit het pachtrecht van de zonde. Bij Hem draag je vrucht.

Blijf in Hem.

En laat Gods uiterste liefde alsnog jouw liefde losmaken. Volg Hem in zijn gang door de tijd. Sta erbij stil hoe Hij Jezus stuurt: na de laatste profeet, maar niet als volgende in de rij. Eerst gebeurt er eeuwenlang vrijwel niets. Voel je in dat ritenuto dat God nu iets bijzonders gaat doen? Besef je hoeveel deze volgende stap Hem zelf als Vader kost? Proef hoe bewogen Hij besloot tot dit offer.

Laat de komst van Gods Zoon straks niet geroutineerd passeren. Ren er niet met al je drukte voorbij. Vertraging maakt ontvankelijk voor de finale.

God houdt in en zet mij stil.

Tijd voor Kerst: tijd voor ampele overwegen.

Advent: ritenuto.

NIET (TEVEEL) ACHTEROM KIJKEN

C.J. de Ruijter

W wandelen met God

Verwachting

Omgaan met **veranderingen** is niet eenvoudig. Vooral niet, als je ziet dat veel ontwikkelingen **geen** verbetering zijn. Je verlangt **naar** vroeger. Je krijgt de neiging om achterom **te kijken**. Maar waar blijft dan je verwachting? En dat is toch eigenlijk het mooiste in je leven, als je **iets** verwacht. Als je een **babytje** verwacht, **dan** denk je daaraan. Je **kijkt** er naar uit. Maar je kunt ook andere **dingen** verwachten. Je doet examen van 't jaar. Of misschien ga je wel **wouwen**. Allemaal hebben we **onze** plannen wel. En die verwachting, die houdt je **wel** bezig. Nou, dat is in je leven voor God toch ook het **belangrijkste**. Dan hoef je helemaal niet negatief in het leven te **staan**. Dan kun je **vooruit** blijven kijken. Het einde van een **zaak** is beter dan haar begin (Pred. 7 : 8).

God zegt: kijk nou eerst maar hoe het allemaal **afloopt** straks. Misschien vind je alles wel veel minder dan vroeger. Maar denk niet dat je al een eindoordeel kunt geven. Er **kan** nog van alles uit **tevoorschijn** komen.

Het einde is beter

Dan is het dus onwijs om het verleden te gaan idealiseren ten **koste** van **vandaag**.

Daar staat een prachtig voorbeeld van in de Bijbel. Na de ballingschap **begonnen** ze **weer** een tempel te bouwen in **Jeruzalem**. Maar ja, het **was** niet veel zaaks. Veel geld en mankracht hadden ze niet. En toen waren er **ook** nog mensen die de tempel van Salomo nog hadden gekend. En toen kreeg je pre-

cies hetzelfde. Er waren er die zeiden: 'Ach mensen, hou toch op, dit wordt niks. Nee, dan die tempel van vroeger. Dat was wat. In **onze** tijd, toen hadden we **nog eens een tempel**'.

En op dat moment gaat Haggai profeteren. Hij zegt: K m **best** zijn, dit lijkt nog nergens naar. Maas de toekomstige heerlijkheid **van** dit **huis** wordt nog **mooier** (Haggai 2 : 10). **Het einde van een zaak** is **beter** dan het begin. Want die hele mooie tempel van Salomo, **die** schrompelde **weg** toen **Jezus** verscheen. Wij hebben zijn heerlijkheid **aanschouwd**. Een heerlijkheid als van de eniggeborene **van** Vader. Dat geeft je toch moed om midden in het leven te **staan**. **Dat** helpt je **om ook op de kwade** dag te blijven verwachten.

Juist zo **breekt God** je negatieve instelling. **Zeg** toch niet: Hoe komt het dat het vroeger beter was? Zeg dat toch niet. Wat een dwaze vraag. Je staat **toch** in het **heden** van God. **En** wees er diep van overtuigd dat Hij **naar Zijn doel toewerkt**.

Geduld

Alles wat **Hij** doet is goed op Zijn tijd. Maar dat geldt dan **voor** elke tijd. **Ook voor** de tijd waarin wij leven. Is het niet vaak **zo**, dat moeten **uiteindelijk** **zegen** opleveren? Wij weten dat God alle dingen doet meewerken **ten** goede. **Alleen**, dat goede moet je niet met alle geweld **uit** Gods handen willen wringen. Wacht **maar** af.

Kijk, en daar **moet** je lankmoedig voor zijn. Geduldig. Je moet **uithoudingsvermogen** hebben. Als je her einde van de zaak nog niet hebt gezien, kun je er nog niet over oor-

delen. Dat zou hoogmoedig zijn. Zo komt er **ook** in de **kerk** wel eens hoogmoed voor. Dan zijn er mensen die niet af kunnen wachten waar God naar toe wil, die **meten** met hun maat. De maat van hun beste jaren. Maar wat zijn ze hoogmoedig. De maat van God is **anders**.

Er gaat geen **woord van af** dat het **kwaad kan** zijn in de tijd waarin wij leven. Nou en of. Maar hoe ga ja **ermee** om? Daar zal blijken of je wijs of dwaas bent.

Wijsheid begint **waar** je de Here vreest en **Hem** verwacht. En dan zul je de goeie ouwe tijd niet idealiseren. Als je dat doet, **sta** je **met de rug naar de toekomst toe**. Maar het is Gods toekomst.

Het einde

Ik weet dat alles in deze wereld ijdelheid is. Maar er is een God die **heenwerkt naar** het einde. En als ik dat beseft, dan zie ik **een** weg. **Een** **weg om te gaan**. Een **weg** van verwachting. Ja, dan kan ik zelfs erkennen dat **de dag van mijn dood** **beter is** dan de dag **van mijn geboorte**.

Er is een tijd om te baren en er is een tijd om te sterven. Daarin ligt de ellende van dit leven. Het een heft het andere op. Maar er is **een** God die geboren doet worden. En er is **een** God die mij uit mijn ellende verlost. Daarom is het einde van mijn leven beter **dan** het begin. **Hoe** ouder je **wordt**, hoe meer je gaat vergelijken. En inderdaad, in veel opzichten heeft de oudere generatie onder ons een goede tijd **gehad**. Maar als je daaraan terugdenkt moet dat je verwachting niet doven.

Wie echt gelooft houdt daarom al-

tijd iets jong. Groen en fris, **zegt** de Bijbel. Het einde, daar gaat het om. Dat **einde**, dat is echt beter!! Zeker weten!!

Aanvaarding

Ouders en andere ouderen in de **kerk** zien **vaak** heel **goed** waar het **kwaad** zit. Zij hebben dat met hun levenswijsheid **vaak** veel meer **in de gaten**. En **daarom** wijzen ze het ook **vaak** aan. De Here leert ons nergens om daar luchthartig over te doen. God zegt nooit: het valt wel mee. Maar Hij zegt wel: Ik ben er ook nog.

Het loopt niet allemaal recht in deze wereld. Vaak is het verschrikkelijk krom. Dat zie ik in de politiek. Dat zie ik in de **kerk** net zo goed. Dat zie ik **in** het dagelijks leven. Maar let erop. dat **God** daar **ook** in is.

Dat betekent niet dat het kwade op Gods rekening komt. Maar let op: Nu het kwaad in Zijn schepping een plaats heeft, nu gebruikt Hij het **sans** om ook Zelf het leven krom te buigen.

Geloof maar niet dat het buiten God omgaat, als je kwade dagen meemaakt. Misschien buigt Hij wel **een** heel stuk van je leven krom. En **wat** een vragen levert dat **op**. Maar kijk **daarbij** niet teveel achterom. Als je Hem kent, mogen je vragen anders worden. Natuurlijk, die vragen blijven. Maar dan **vraag je** niet **meer**, hoe komt het dat het vroeger beter was?

Ken je Hem in Zijn bestuur, dan weet je dat ook de kwade dag door Hem gemaakt is. Zo kun je ware wijsheid leren. Wijsheid **waarin** ook aanvaarding **dooklinkt**. Wees goedsmoeds in tijden van **voort**spoed. Maar **denk op de kwade** dag: **Ook** deze heeft God gemaakt. We zullen die wijsheid hard nodig hebben. Maar in die wijsheid kun je het leven dan ook nemen zoals het is. Aanvaard het, **want** God is daarin. En alles wat Hij doet is **goed** op Zijn tijd.

Dat betekent niet dat je **lijdelijk** wordt. In **de** trant van, laat maar **ko-**

men wat er komt, ik kan er ook niets aan verhelpen. Nee. Juist als je ziet dat de dagen ook geestelijk kwader worden, **zoek** hoe je het licht kunt laten schijnen. Let op Jezus. Wat straalde zijn leven in het duister van die **kwade** tijd. Laat zo uw licht schijnen. Hm donkerder de tijd, hoe opvallender het licht. Maar laat je niet **verlammen** door het idee dat je in een andere tijd had willen leven. Dat verlamt je. Christus zegt: Niemand die de hand aan de ploeg slaat en achterom kijkt is geschikt voor het Koninkrijk van God. Natuurlijk niet. Want dat rijk heeft de toekomst.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van **jaargang en nummer**.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,35
- 2 ex.: f 6,00
- 3 ex.: f 8,65
- 4 ex.: f 10,60
- 5 ex.: f 12,55

Na ontvangst van het **bedrag** wordt uw bestelling per omgaande **uitgevoerd**.

W.L. de Graaff

Nieuw uitgekomen

*Het evangelie van Gods zoon, Persoon en leer van Jezus volgens de vier evangeliën. In dit deel van de **CNT-reeks** wordt **aandacht** besteed aan algemene exegetische onderwerpen uit de vier evangeliën. De auteur is prof. dr. J. van Bruggen (hoogleraar Nieuwtestamentische vakken aan de **Theol.** Universiteit van de Geref. Kerken te Kampen). Uitgeverij Kok, f 59,- (280 blz.).*

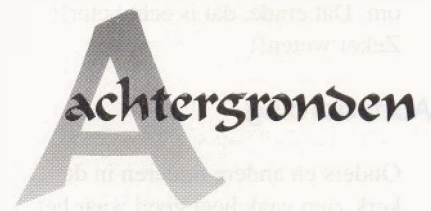
Hem tot Koning; keurstoffen, betreft een zevental preken van Jodocus van Lodenstein (1620-1677) over o.a. het vasten. Van Lodenstein was een begaafd prediker en werkzaam in de geest van het gereformeerd piëtisme. De Groot Goudriaan, f 34,90 (155 blz.).

Hindoes en christenen; Hoe zit dat? Deze brochure, geschreven door dr. F.L. Bakker, gaat over de relatie tussen hindoeïsme en christelijk geloof in Nederland. Ze is tot stand gekomen i.o.v. de Sectie Interreligieuze Ontmoeting van de Raad van Kerken. Kok Kampen, f 14,90 (55 blz.).

Van de Gereformeerde Missiologische Opleiding is verschenen: J.H. Bavinck, *100 jaar na zijn* geboorte, n.a.v. de Studiedag GMO 18-11-1995. Hierin zijn de bijdragen **opgenomen van ds. J. Kruidhof** (Studiebegeleider van de GMO) en **drs. C.J. Haak** (Docent missiologie aan de **Theol.** Universiteit van de Geref. Kerken te Kampen). GMO, f 12,80 (86 blz.).

HET GETUIGENIS VAN DE HEILIGE GEEST BIJ GEREFORMEERDE THEOLOGEN

In het vorige artikel luisterden wij naar wat gereformeerde belijdenisgeschriften uit de 16e en 17e eeuw zeggen over het getuigenis van de Heilige Geest. Dit getuigenis kwam met name naar voren als die werking van de Heilige Geest, waardoor wij de Schrift gaan erkennen als Gods eigen Woord. Dit getuigenis is niet de grond van ons geloof in de Schrift, het is er wel & oorzaak van. De Westminster Confessie geeft daarbij duidelijk aan dat de Geest in onze harten getuigenis geeft 'door en met het Woord'.

In het voetspoor van Calvijn beperkt de Westminster Confessie het getuigenis van de Heilige Geest niet tot de erkenning van de autoriteit van de Schrift. De Geest getuigt ook met onze geest dat wij kinderen van God zijn. Het getuigenis van & Geest is ook van betekenis, wanneer het gaat om ons zeker zijn van genade en behoud. Dat vonden wij ook in de Dordtse Leeregels. Zij geven het getuigenis van de Geest een eigen plaats in de zekerheid van onze volharding. Thans willen wij ons met enkele invloedrijke gereformeerde theologen confronteren, die zich nadrukkelijk over het getuigenis van de Heilige Geest hebben geuit. Hielden zij het onderwijs van Calvijn vast? En spraken zij in de geest van de gereformeerde confessies?

A. Kuyper

A. Kuyper is, net als Calvijn, 'theoloog van de Heilige Geest' ge-

noemd.¹ Niet te ontkennen is dat de Heilige Geest en zijn werk een centrale plaats in Kuypers theologische arbeid innemen. Ook over het getuigenis van de Heilige Geest heeft Kuyper meer dan eens gehandeld.² Wanneer W.H. Velema stelt: 'In tegenstelling tot Bavinck betreft Kuyper het Testimonium Spiritus Sancti³ alleen op de goddelijkheid van de Heilige Schrift⁴, doet hij Kuyper geen recht. Kuyper betreft het getuigenis ook op de zekerheid van het geloof.⁵ Wel is waar dat Kuyper breed over het getuigenis van de Geest handelt, wanneer het gaat om de erkenning van de goddelijkheid van de Schrift. De manier waarop Kuyper over het getuigenis van de Geest spreekt, hangt onlosmakelijk samen met zijn visie op de wedergeboorte en de betekenis van de Schrift. Voor Kuyper gaat het – zoals bekend – bij de wedergeboorte om 'een daad Gods in het hart van den zondaar... die, zonder alle instrumenteele

hulp, rechtstreeks tot stand komt...'⁶ Wij komen niet eerst tot de Schrift en eerst door die Schrift tot Christus. Daaraan vooraf gaat een rechtstreeks wederbarende actie van de Heilige Geest. Het Woord, de Schrift, speelt geen rol bij de wedergeboorte, wel bij de bewustwording van het nieuwe leven dat de Geest in ons heeft geplant. Kuyper is ervan overtuigd dat zonder deze vóórafgaande omzetting van het hart niemand zich aan Gods Woord zal onderwerpen. Ons uitgangspunt moet dan ook altijd in 'ons innerlijk ik' liggen. Kuyper ziet het getuigenis van de Heilige Geest als 'een getuigenis, dat rechtstreeks van den Heiligen Geest als de auteur der Schrift tot ons persoonlijk ik uitgaat'.⁷

Daarbij moeten wij beseft niet: &nken aan een 'supramaterieele mededeeling van Godswege', waarin ons wordt gezegd: deze Schrift is mijn Woord. Dat leidt volgens Kuyper tot valse mystiek en ondermijnt juist het gezag van de Schrift. He Kuyper dan wel het getuigenis van de Geest wil verstaan, brengt hij dan zó onder woorden:

Het is een onderdeel van de verlichting, 'nu bepaaldelijk op de Heilige Schrift gericht, en wel niet op haar inspiratie, maar op haar Goddelijke qualiteit. Eerst stond men tegenover de Heilige Schrift als tegenover een vreemd object, dat niet paste in de wereld zijner voorstellingen, en waar men zich alzoo met zijn wereldbewustzijn principieel niet slechts twijfelend, maar vijandig tegenover plaatste. Greep nu intusschen de innerlijke omzetting van ons wezen door de palingenese (= wedergeboorte, A.N.H.) plaats, en ontloek hieruit allengs in ons besef en in ons bewustzijn een

gewijzigde blik op **onszelf**, op de dingen der wereld en op de ongezien wereld, die zich aan ons **zienlijk** oog **onttrekt**, dan bracht deze verlichting **van** den Heiligen Geest tweespalt te weeg tusschen ons diepste **levensbewustzijn** en het bewustzijn **der** **w**al**d**, dat **ons** vroeger beheerschte en nog op ons **aandringt**; en het is in deze **worsteling**, dat de Heilige **Geest** er ons oog voor ontsluit, hoe juist in de Heilige **Schrift** een voorstelling van ons ik, **van** de wereld en van de eeuwige dingen **heerscht**, die **overeenstemt**, met wat we in dien **strijd** tegenover het naturalistisch **bewustzijn** der wereld **pogen** te verdedigen.

Er is dus hier **een** proces. Naar **ge**lang wij dieper door den Heiligen Geest in de **kennis**se van **ons**zelf, als zondaar, van **het onwezen**lijke der wereld, en van de realiteit van het Goddelijke worden ingeleid, ontwaakt die strijd te beslist en spreekt de **affiniteit** tusschen het werk des Heiligen Geestes in ons en in die Heilige Schrift des te luid. Zoo wordt de bedekking allengs weggeschoven, went zich het oog aan den **Goddelijken** glans, die ons uit de Schrift **toestraalt**, en nu **ziet** ons innerlijk ik haar **imponerende superioriteit**.⁸

Zeer te waarderen is dat Kuiper het werk van de Geest hier tekent als een proces, een **worsteling**, waarbij het geleidelijk komt tot een gelovig zien van de autoriteit van de Schrift als **Gods** eigen Woord. **Bedenk**lijk is het, dat zijn on-schriftuurlijke visie op de wedergeboorte **ook** in zijn voorstelling van het getuigenis van de **Heilige** Geest doorwerkt. Kuipers uitgangspunt is hier inderdaad 'ons innerlijk ik'. Dat 'ik' is **rechtstreeks** veranderd door de **Heilige** Geest. **En** dit 'gelovige ik' gaat als het de Schrift leest, door de verlichting van de Heilige Geest **ontdekken**, hoe **zijn** beeld **in de Schrift** getekend wordt, hoe 'affiniteit' is tussen het werk van de Geest in ons en in de Heilige Schrift, ja, hoe 'zijn' persoon past op de **Schrift**? Zo komt de ge-

lovige tot het gevoel, dat de Schrift **belangrijk** is en leert hij erkennen dat de Schrift de waarheid is." Kuiper meent de opvatting van de **reformatoren** te vertolken. Maar niet te **miskennen** is, dat het getuigenis van de Heilige Geest hier aanzienlijk anders beschreven wordt dan wij bij Calvijn **vonden**. Ging het bij Calvijn om **een** bezegelen van het **Woord** in ons hart, om een krachtige bevestiging van het Woord door de **Heilige** Geest, bij Kuiper wordt het getuigenis van de Geest dat onderdeel van de verlichting, waardoor de **Heilige Geest** ons de 'affiniteit' laat zien **van zijn** werk in **ons** en **in de Schrift**. Doordat de wedergeboren mens deze '**affiniteit**' gaat ontdekken, zichzelf in de Schrift getekend ziet, komt het tot een erkennen van de Schrift als de waarheid.

Langs deze weg getuigt de Heilige Geest.¹¹

Het **is** dan ook niet verwonderlijk dat Kuiper het getuigenis van de Geest de grond voor de erkenning van de Schrift noemt.¹²

H. Bavinck

Bij H. Bavinck vinden wij, **wan**neer het gaat over het getuigenis van de Heilige Geest, meer van het onderwijs van Calvijn **terug dan** bij Kuiper het geval is. Bekend is dat Bavinck de **gereformeerde** theologie **van** haar verstarring wilde bevrijden door weer **terug** te gaan op Calvijn. Dat blijkt ook wanneer Bavinck handelt over het getuigenis van de **Geest**!

Met Calvijn gaat Bavinck **uit** van de geloofwaardigheid die de Schrift in **zichzelf** heeft. Haar autoriteit rust in haarzelf. Daarom is de Schrift 'de laatste **grond** des geloof~' 'Wij geloven de Schrift omdat zij **het Woord** van **God is**'.¹³ Het getuigenis van de Geest is niet de grond van ons geloof in de Schrift, maar 'de **bewegende oorzaak**' van dit geloof. Wij geloven de Schrift niet om, maar **door** het getuigenis van de **Geest**.¹⁴

Het **getuigenis** van de Geest ten **aan**-

zien **van** de Schrift bestaat voor Bavinck nu daarin, dat het ons overtuigt van het gezag van de Schrift. 'Niet de authenticiteit, **noch** de canoniciteit, **noch** zelfs de inspiratie, maar de **divinitas** der Schrift, hare **goddelijke** autoriteit is hierbij het eigenlijk object van het getuigenis des Heiligen Geestes. Het duet **den** **ge**loovige **zich** onderwerpen aan de Schrift en bindt hem in dezelfde mate en kracht aan deze, als aan den persoon van Christus **zelve**'.¹⁵

De waarheden zelf zijn ons uit de **Schrift** bekend. Bavinck spreekt over 'de objectieve waarheden des heils'. Door het getuigenis van de Geest worden deze waarheden 'subjectief' verzegeld. 'Daaruit volgt, dat het eigenlijke object, waaraan de Heilige Geest in de harten der **geloovigen** getuigenis geeft, niets anders is dan de **divinitas** der waarheid, in **Christus** ons geschonken'.¹⁶ Juist op deze **divinitas**, deze goddelijkheid, heeft het getuigenis van de Geest betrekking. Wij zouden de **indruk** krijgen dat Bavinck het getuigenis van de Geest als **een** louterformele **wer**king ziet, waarbij de inhoud van de Schrift geen rol speelt. Dat is echter niet het geval. Bavinck betreft het getuigenis onmiskenbaar ook op de inhoud van de **Schrift**. Nadrukkelijk stelt hij dat het getuigenis van de Geest '**allereerst**' een verzekering is dat wij kinderen van God zijn. 'Dat is de **centrale** **waar**heid, de kern en het middelpunt **van** dit getuigenis. Maar in verband daarmee verzegelt het **ook** de objectieve waarheden des heils...'¹⁷ **Schrift**geloof en **heils**geloof zijn voor Bavinck niet te scheiden! 'Als de Heilige Geest het goddelijk karakter van het Evangelie verzekert, dan verzekert Hij indirect ook reeds de **betrouwbaarheid** van die apostolische getuigen... Maar Hij geeft er ook eene directe **verzekering** **van**'.¹⁸

Voor de gedachte dat het bij het getuigenis van de Geest gaat om een formele **werking** en dat dit **getuige**nis geen materiële inhoud heeft¹⁹, kan men zich niet op Bavinck be-

roepen. Bavinck houdt het getuigenis, dat de Heilige Geest in de Schrift aflegt, én het getuigenis van de Geest in ons hart bijeen. Het is juist dit getuigenis **uit** de Schrift dat in het hart van de gelovige **doordringt**. Zo gaat hij de goddelijkheid van de Schrift erkennen.

Wij horen hier bij Bavinck **Calvin**-se klanken. Minder aansluiting op Calvin is er, wanneer Bavinck het getuigenis van de Geest **vanuit** een bepaalde kennisleer beredeneert. Er rijzen dan gerechtvaardigde bedenkingen, **vooral** wanneer Bavinck al ons kennen terugvoert op een (algemeen) getuigenis van de Geest en stelt: 'Alle kennen der waarheid is wezenlijk **een** getuigenis, dat de **geest** des **mensen** aangaande haar **aflegt**, en in den diepsten **grond** een getuigenis van den Geest **Gods** aan **het Woord**, waardoor alle dingen zijn gemaakt.' K. Schilder **sprekt** niet ten onrechte over 'het **denkproduct**' van een algemeen getuigenis van de Geest.' Calvin bleef meer in het spoor van de Schrift, toen hij in verband met het getuigenis van de Geest niet redeneerde vanuit een kentheorie, maar sprak over onze blinde ogen en niet-meer-ongerepte zinnen!

S. Greijdanus

In de eerste decennia van onze **eeuw** is er in de Gereformeerde Kerken een breed debat geweest over de **erkenninggrond** van de **boeken** van de Schrift. Daarbij kwam uiteraard **ook** het getuigenis van de Heilige Geest ter sprake. Aan dit debat nam ook S. Greijdanus deel. Voor Greijdanus is het een **uitgemaakte** zaak dat de **erkenninggrond** van de canon in de canon zelf moet liggen, want de Schrift is in haarzelf betrouwbaar. Haar licht schijnt als dat van de zon. De Schrift straalt haar goddelijkheid in **oorsprong** en **wezen** **uit**. Wil & t licht van de Schrift **door** ons echter waargenomen **en** erkend worden, dan is daarvoor het **getuigenis** van de Heilige Geest **onmisbaar**.

Hoe Greijdanus dit getuigenis ziet, horen wij heel duidelijk, wanneer hij **schrijft**: 'Hoe majestueus en schoon de divinitas der H. Schrift echter **ook** uit haar schitteren moge, zij alleen is niet voldoende om ons de B. Schrift als Gods Woord te doen erkennen. **Immers** is het licht alleen niet genoegzaam om ons te doen zien, maar hebben wij daartoe ook noodig een oog dat zien kan. **Dreune** ook de donderslag **geweldig** door de lucht, een doove hoort het niet Zoo moet daar innerlijke **ontvankelijkheid** bij **ons** wezen, waardoor wij het **uitstralen** van de Goddelijkheid der H. Schrift kunnen opmerken, en met bewustheid **waarnemen**. Dat is het testimonium Spiritus Sancti, waar Calvin van sprak. Het is **geene** Goddelijke verklaring in de ziel, die tot ons zegt: die Schrift en die boeken of **stukken** zijn Gods Woord. Maar de H. Geest bereidt den mensch innerlijk toe, dat hij geschiktheid komt te bezitten om den Goddelijken glans der H. **Schrift** waar te nemen, en genegenheid, om **metterdaad** als Gods Woord geloovig en gehoorzaam te eerbiedigen. Ofschoon onmisbaar noodig tot de erkenning der H. Schrift **als** Gods Woord, is toch dit getuigenis **des H. Geestes niet de grond**, waarop ons **geloof** in haar als het Woord van God rust, maar de kracht **en** werking, waardoor wij bekwaam en bereid worden, om haar als **zoodanig** te zien, en die er ons metterdaad toe brengt, haar als Gods Woord **te erkennen**'.²² In de ontvouwing die Greijdanus hier **geeft**, vinden wij duidelijk veel van het onderwijs van Calvin **terug**. **Helaas** verwijderd Greijdanus **zich** van Calvin, wanneer hij met betrekking tot het getuigenis van de Heilige Geest meent: 'Deze **werking** des **H. Geestes** is **opzichzelve** van **formeelen** aard, en zonder **materieelen** bewustzijnsinhoud'²³ en eveneens stelt, 'dat het test. internum **onmiddellijk**, d.i. **unvermittlest** werkt, is in dien zin waar, dat deze innerlijke geschiktheid door den B. Geest zonder mid-

del en **zonder eenige** activiteit **gewerkt wordt**'.²⁴

Greijdanus wil Woord en Geest niet scheiden. De **werking** van de Geest in ons hart geschiedt in **onlosmakelijk verband** met het uit de Schrift tot ons komende **Woord** van de Geest. Nooit is die werking er, zonder dat de Here met de Schrift naar ons toekomt. Maar toch is er bij Greijdanus een zekere scheiding op te merken, wanneer het gaat om de geschiktheid **van** ons hart om naar de stem van de Geest in de Schrift te luisteren. Die innerlijke **geschiktheid** wordt 'onmiddellijk, d.i. **unvermittlest**' be werkt. Eerst werkt de Heilige Geest 'zonder middel' **deze** geschiktheid **om** door het Woord 'aangedaan' te kunnen **worden**.²⁵ Daardoor wordt die innerlijke geschiktheid 'werkzaam'. Het licht van de **Schrift kan** **dán** zijn invloed op ons uitoefenen. Dan werkt de Geest **mét** het Woord. En zo komen wij dan tot de gelovige erkenning van de Schrift als Gods eigen **Woord**.

C. Veenhof geeft Greijdanus' opvatting goed weer, **als hij** zo samenvat: 'Het "inwendig" getuigenis des **Geestes** is die werkzaamheid **van** den Heiligen Geest, waardoor Hij ons de innerlijke geschiktheid geeft ten **gevolge** waarvan (nota bene, A.N.H.) wij door het "uitwendig" getuigenis van den Geest, het woord Gods der Schriften, **kunnen aangedaan** worden én waardoor die innerlijke geschiktheid werkzaam wordt ten opzichte van dat in **ons** indringende woord Gods. **Door middel** nu van die innerlijke geschiktheid en haar activiteit werkt dan het "uitwendig" getuigenis van den Geest, dat wil dus zeggen: het in de Schrift naar ons toekomende woord Gods, of nog **preciezer** gezegd: de Heilige-Geest-door-middel-van-dat-"uitwendig"-getuigenis, op ons innerlijk, **onzen geest** of ons **hart**, in. En **zóó** bewerkt dan die **Geest** de erkenning, en **dus** de zekerheid, dat het "uitwendig" getuigenis des **Geestes**, zoals het in de Schrift ons geboden wordt, in-

derdaad het eigen, waarachtige woord van God is'.²⁶

Duidelijk is, dat Greijdanus zich hier verwijderd van Calvijn, die Woord en Geest bij het getuigenis van de Geest sterk samenhiel, ook op het punt van de geschiktheid om de Schrift als Gods Woord te zien en te horen. Er is ook verwijdering van de Westminster Confessie, die beleeft dat de Geest getuigenis geeft in onze harten door en met het Woord'.

¹ Vgl. W.H. Velema, *De leer van de Heilige Geest* bij Abraham Kuiper, 's-Gravenhage 1957, p. 7.

² Vgl. A. Kuiper, *Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid*, II, Kampen 1909², p. 5W e.v.; *Locus de Sacra Scriptura, Creatio, Creaturis*, Kampen z.j., *Locus de Sacra Scriptura*, U, p. 197 e.v.; *Het werk van den Heiligen Geest*, Kampen 1927², p. 254, 255.

³ Testimonium Spiritus Sancti = het getuigenis van de H. Geest.

⁴ W.H. Velema, a.w., p. 36.

⁵ Vgl. A. Kuiper, *Locus de Sacra Scriptura*, p. 198: 'Diep moeten wij ons doordringen van deze waarheid, dat het testimonium S.S. omtrent de Heilige Schrift eis tot telos niet kan gescheiden van het testimonium S.S., omtrent onze persoonlijke verkiezing eis tot telos. Zoo draagt deze paragraaf een innig karakter'.

⁶ A. Kuiper, *Encyclopaedie*, p. 509. Vgl. W.H. Velema, a.w., p. 149.

⁷ A. Kuiper, *Encyclopaedie*, p. 511.

⁸ A. Kuiper, *Encyclopaedie*, p. 512-513.

⁹ A. Kuiper, *Locus de Sacra Scriptura*, p. 200.

¹⁰ Vgl. A. Kuiper, *Locus de Sacra Scriptura*, p. 200: 'Maar de geloovige leest in de Schrift toestanden, gewaarwordingen, die de zijne waren bij de aanraking met het eeuwige Wezen... Nu gevoelt hij opeens, dat heel de Schrift belangrijk is; dat alles in de Schrift beduidenis heeft. Hij heeft de realiteit van het goddelijke eeuwige leven leeren kennen en gevoelt, dat de wereld die realiteit niet kent, maar wel zijn kostelijk boek, de Heilige Schrift'.

¹¹ C.G. Berkouwer, *De Heilige Schrift*, I, Kampen 1966, wijst er terecht op dat het getuigenis van & Geest bij Kuiper geen formele verzekering is (p. 48).

¹² Vgl. A. Kuiper, *Encyclopaedie*, p. 508, waar het getuigenis van de H. Geest de grond voor het geloof aan 'de graphische inspiratie' wordt genoemd. Vgl. ook W.H. Velema, a.w., p. 37.

¹³ H. Bavinck, *Reformeerde Dogmatiek*, I, Kampen 1928⁴, p. 559.

¹⁴ H. Bavinck, a.w., p. 568.

¹⁵ H. Bavinck, a.w., p. 567.

¹⁶ H. Bavinck, a.w., p. 564, 565.

¹⁷ H. Bavinck, a.w., p. 654.

¹⁸ H. Bavinck, a.w., p. 566.

¹⁹ Zo bijv. D. van Dijk, 'Het Testimonium Spiritus Sancti', *Geref. Theol. Tijdschrift*, jrg. 22, afl. 1, p. 211: 'Het Getuigenis des Heiligen Geestes is een formele werking,

maar heeft geen materieel inhoud'. Vgl. p. 263; 'Het Testimonium zegt ons niets, maar doet ons iets hooren; het verzekert ons niets, maar 't maakt ons vatbaar voor een verzekering die van elders tot ons komt'.

²⁰ H. Bavinck, a.w., p. 557. Bavinck ziet het getuigenis van de geest van de mens aan de waarheid als 'onderstelling en grondslag, en tevens ook analogie van het testimonium Spiritus Sancti' (p. 557). V. Hepp heeft in zijn dissertatie, *Het Testimonium Spiritus Sancti*, I, Kampen 1914, aan wat Bavinck schrijft brede uitwerking gegeven. Het wordt bij Hepp tot uitgangspunt, vgl. p. 108: 'Ergo: ook het geestelijk testimonium Spiritus Sancti moet rusten op een natuurlijk getuigenis van & Geest'. Hepp meent zelfs dat het bijzondere getuigenis van de Geest slechts mag beschouwd worden als een 'reparatio' van het algemene getuigenis van de Geest. Uiteindelijk wordt bij Hepp het algemene (inwendige) getuigenis van de Geest 'de hoeksteen' van de kennisleer (p. 157)!

²¹ K. Schilder, *Heidelbergsche Catechismus*, I, Goes 1947, p. 183.

G.C. Berkouwer stelt met nadruk 'dat Bavincks visie zo gestructureerd is, dat ze niet kan worden afgeleid uit een algemene ken-theoretische problematiek, waarbij dan het testimonium de trekken van het postulaat gaat vertonen' (a.w., p. 65). Dat is Berkouwer in zekere zin wel toe te stemmen, maar M.J. Arntzen heeft toch wel gelijk, wanneer hij opmerkt: 'Als Bavinck zegt dat & Gmst aan alle waarheid getuigenis geeft, en dat al b kennen wezenlijk een getuigenis is van den Geest aan het Woord waardoor alle dingen gemaakt zijn, dan komt hij inderdaad een heel eind in de richting van Hepp' ('Over het getuigenis van de Heilige Geest', III, *De Reformatie*, jrg. 68, p. 217).

²² S. Greijdanus, 'Erkeningsgrond van den kanon', *Geref. Theol. Tijdschrift*, jrg. 14, afl. 7, p. 288.

²³ S. Greijdanus, 'Karakter van het Testimonium Spiritus Sancti volgens Calvijn', *Geref. Theol. Tijdschrift*, jrg. 14, afl. 12, p. 436. Greijdanus wil het getuigenis van de H. Geest geen 'p n d' noemen, omdat z.i. 'grond' logisch niet zonder inhoud te denken is, vgl. Naschrift bij Karakter, p. 551. Greijdanus is het eens met V. Hepp, wanneer deze verklaart, dat het testimonium internum hier openbaart, slechts formeel is, of aan onze kennis geen nieuwe materie, geen bepaald inhoud schenkt, haar in geen enkel opzicht verrijkt... (Naschrift, p. 551). Enerzijds prijst Greijdanus de dissertatie van Hepp, anderzijds heeft hij ingrijpende kritiek o.a. daarop, dat Hepp niet consequent in zijn terminologie is t.a.v. het formele van het testimonium internum!

²⁴ S. Greijdanus, Karakter, p. 453.

²⁵ Vgl. S. Greijdanus, Karakter, p. 453; 'Het test. internum is nu die werkzaamheid des H. Geestes, waardoor Hij ons innerlijke geschiktheid geeft, dat wij door hei test. externum aangedaan kunnen worden, en waardoor die innerlijke geschiktheid werkzaam wordt ten aanzien van of omtrent dat test. externum'. Opmerkelijk is dat Greijdanus het getuigenis van de H. Geest onderscheidt van de werking, welke uitgaat van de Schrift 'het ia eene daarbij komende werking' (Karakter, p. 429).

²⁶ C. Veenhof, 'Prof. dr. S. Greijdanus die naar van het Woord van God', in: S. Greijdanus, *Heilige Geschiedenis*, Goes 1951, p. 72. Helaas geeft Veenhof Greijdanus' opvatting kritiekloos weer.

W.L. de Graaff

N
nieuw uitgekomen

Uit de serie Zending Dichter bij verscheen 'Beminden om der vaderen wil', over Israël en de zending. Samengesteld door drs. W. van Heest (red.).

Oosterbaan & Le Cointre B.V., f 17,25 (159 blz.).

Water putten, deel I, Kerkhistorische teksten verzameld, vertaald en ingeleid door dr. C.A. Tukker. Het gaat om teksten uit de Vroege Kerk en de Middeleeuwen van o.a. Ju-

gustinus, Franciscus van Assisi en Erasmus. Kok Voorhoeve, f 16,90 (66 blz.).

De Russisch-Orthodoxe kerk, door drs. P. van Kampen. Het boek beschrijft in grote lijnen de geschiedenis van deze kerk.

Kok Voorhoeve, f 29,90 (200 blz.).

Geleefd geloven, Geschiedenis van de protestantse vroomheid in Nederland, door A.Th. van Deursen en G.J. Schutte, emeritus-hoogleraar respectievelijk hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Het boek is voorzien van een ruime keuze aan illustraties.

Van Gorcum, f 37,50 (118 blz.).

Calvijns opvolger Theodorus Beza, zijn verkiezingsleer en zijn belijdenis van de Drieënige God, door dr. C. van Slidregt (pred. van de Hervormde Gemeente van Nunspeet). In 1996 promoveerde hij op deze studie aan de Universiteit Utrecht. Uitgeverij J.J. Groenen Zoon, f 42,50 (416 blz.).

,VRIJ ZICHT, GOD ZIEN IN DE TOEKOMST

T.S. Huttenga

Schriftstudie

Ook in deze tijd is de omgang met God mogelijk. Wie zich aan **Jezus Christus** toevertrouwt, komt in aanraking met God zelf. Dankzij de Zoon zien wij veel meer van Gods glorie dan de gelovigen in het Oude Verbond. Toch is alle contact nog geen oogcontact met de majesteit, de heerlijkheid van God. Het is soms of wij God niet zien. Maar in de toekomst verandert dit voorgoed!

Onvolkomen is ons kennen

Wie Jezus gezien heeft, heeft God gezien (Joh. 14 : 9). De Zoon doet ons de Vader kennen (Joh. 1 : 18). Zodoende weten wij een aantal dingen van God heel zeker. Die zekerheid spreekt bijvoorbeeld uit Romeinen 8 : 28 en volgende verzen. Wij kunnen onze kennis van God echter ook overschatten. Dat gebeurde in Korinte (vgl. 1 Kor. 8 : 1w). Het geeft de apostel Paulus reden om op te merken, dat ons kennen onvolkomen is (1 Kor. 13 : 9). **Ter** vergelijking wijst hij op de kindertijd. Toen hij een kind was, sprak, voel& en overlegde hij als een kind. Nu hij een man is, heeft hij afgelegd wat kinderlijk was (13 : 11). Een volwassene kan met een glimlach terugkijken op zijn jonge jeugd. Hij heeft er goede herinneringen aan, maar hij ziet er ook de onvolkomenheden van. Zo zullen wij op de nieuwe aarde het gebrekkige inzien van de kennis van God, die wij op de oude aarde hadden.

Wat is dat gebrekkige? Dat wij door een spiegel, in raadselen zien

(13 : 12). De spiegels die men in de oudheid gebruikte, waren niet als de onze. Ze waren van koper of brons, niet helemaal glad, en er zaten vlekken op. Men kon in zo'n spiegel het eigen gezicht redelijk goed zien. Maar er kon ook iets onduidelijk zijn. Zo kon men er aan twifelen of er op één van de wanden nu een litten zat of niet. Het kijken in zo'n spiegel was niet gelijk aan het directe zien. Het k t e zien van God is er vandaag ook nog niet.

God zien zoals Hij is

Vanaf de jongste dag zullen wij God zien zoals Hij is (1 Joh. 3 : 2). Vandaag zijn wij al kinderen van God en als zodanig kennen wij God ook. Hieruit blijkt al de grote liefde van de Vader voor ons (3 : 1). Maar die liefde zal zich nog veel meer vertonen. Het is nog niet geopenbaard wat wij zijn zullen (3 : 2). Dat zal echter wel worden onthuld. Wij zullen God zien zoals Hij is.

Wat wil dit zeggen? Niet dat wij bij wijze van spreken dwars door

Hem heen kijken en echt alles van Hem weten.' Ook op de nieuwe aarde is Hij God en zijn wij nog steeds schepselen. Wij vereren Hem dan ook nog als God (Openb. 7 : 15; 22 : 3). Het ligt voor de hand om te denken aan wat Paulus in 1 Korinte 13 : 12 schrijft: 'straks zien wij van aangezicht tot aangezicht'. Het onderwijs van Paulus was bij de gemeenten waaraan Johannes schreef vast en zeker bekend.²

Van aangezicht tot aangezicht, of zoals wij zeggen: oog in oog. Wanneer wij oog in oog met iemand staan, is dat een open contact. Wij kunnen geen dingen voor die ander verbergen. Als wij dat wel doen, wenden wij het gezicht af of slaan de ogen neer. Dat hoeft niet te betekenen, dat wij alles over onszelf zeggen. Maar wij zijn wel eerlijk en als wij ergens geen antwoord op kunnen geven, zeggen wij dat eerlijk. Wij zijn ook eerlijk wat betreft de gevoelens die wij over die ander hebben.

Nu staan wij op een dag oog in oog met God. Dat wil niet per se zeggen dat wij Hem zien zoals we een mens zien. God kan wel in de gedaante van een mens verschijnen³, maar Hij is geen mens. Zijn Zoon is dat wel en zo zullen wij Hem ook zien (vgl. 2 Kor. 5 : 6vv). Maar God de Vader is geen mens geworden.

De uitdrukking 'van aangezicht tot aangezicht' maakt evenwel duidelijk, dat het er niet om gaat hoe wij God wáárnemen. Het is de onderlinge verhouding tussen God en ons, die aan de orde is. Die verhouding is vanaf de jongste dag volkomen zuiver. Zondige vooroordelen tegen de Here God spelen vanaf dat moment bij ons geen enkele rol

meer. Zodoende kennen wij Hem zoals wijzelf gekend zijn (1 Kor. 13 : 12). Gods kennis van ons is altijd zuiver geweest. Hij heeft tegen ons nooit vooroordelen gehad. Hij had daarom ook geen vertekend beeld van ons.

Als Jezus terugkomt, zijn onze vooroordelen tegen God verdwenen. Wij kijken daardoor, bij wijze van spreken, de Here God niet langer aan met een ingehouden blik. Wij zien Hem open aan, met als gevolg dat onze kennis van Hem zuiver is. God is voor ons niet meer hoofdzakelijk barmhartig of vooral rechtvaardig en Hij valt ons niet meer tegen. Wij ervaren bij Hem ook geen innerlijke tegenstrijdigheden meer. Al zijn eigenschappen vormen voor ons een duidelijk geheel.⁴ En de almachtige God gebruikt de menselijke uitdrukking 'van aangezicht tot aangezicht' om ons dit duidelijk te maken.

God zien zoals Hij is: het is geen wonder dat de apostel Johannes dit als een climax beschrijft. Wat zal het mooi zijn, als onze verhouding tot de God van Wie wij nu al zoveel houden, van al onze vooroordelen bevrijd zal zijn!

Aan Hem gelijk?

Wij zullen God zien zoals Hij is. En dan? Worden wij aan God gelijk? Die indruk kunnen wij krijgen, als wij 1 Johannes 3 : 2 in z'n geheel lezen. Maar wij worden toch niet als God? Er wordt wel gezegd, dat het nu over de Here Jezus gaat: wij worden aan Jezus gelijk.⁵ Maar dat ligt in het zinsverband niet voor de hand.⁶ Bovendien worden we ook niet helemaal aan Jezus Christus gelijk. Hij blijft Heer.

De oplossing voor dit probleem is mijns inziens, dat wij een andere vertaling kiezen. Wij moeten niet lezen, dat wij aan God gelijk worden, maar dat wij op Hem zullen lijken.⁷ Van dat laatste zijn we zeker. God heeft de mens geschapen naar zijn beeld, als zijn gelijkenis (Gen. 1 : 26). Na de zondeval vergeet Hij

dat niet (Gen. 9 : 6; Jak. 3 : 9). Toch vervreemdt de mens wel van God. Hij lijkt niet meer op zijn Maker (vgl. Ef. 4 : 18). Gelukkig brengt Christus daar verandering in. Er komen weer mensen, die op hun Schepper lijken (Ef. 4 : 24; Col. 3 : 10). Het spreekt vanzelf dat dit herstel op de jongste dag volledig zal zijn!

Waarom zegt Johannes dat wij weer zullen lijken op God? Het is zijn conclusie uit de verwachting, dat hij en degenen aan wie hij schrijft God zullen zien zoals Hij is. God open aanzien en Hem dus zien zoals Hij is. Dit is alleen mogelijk als wij ons tegenover Hem niet meer schuldig behoeven te voelen. Dit kan dus alleen, wanneer wij weer op Hem lijken zoals in het goede begin. Zonder heiliging kan niemand de Here zien (Hebr. 12 : 14). En Jezus zei al dat de reinen van hart God zullen zien (Matt. 5 : 8).

Als wij dan op de jongste dag de Here God zullen zien zoals Hij is, moet daar wel de gevolgtrekking uit worden gemaakt dat wij weer op dezelfde manier op God zullen lijken als toen Hij de eerste mensen schiep. Het lijken op God is niet een gevolg van het zien van God, maar de voorwaarde daarvoor.⁸

In dit verband moet het wel opvallen, dat Paulus in 1 Korintiërs 13 de liefde tekent als de weg naar het punt waarop wij God van aangezicht tot aangezicht zullen zien. Inderdaad voert deze weg ver omhoog (1 Kor. 12 : 31)!

Conclusie

Uit de behandelde schriftgedeelten blijkt, dat bij het zien van God niet in de eerste plaats het wáárnemen van God aan de orde is. Het gaat om de onderlinge relatie tussen God en ons. Kunnen God en wij elkaar 'in de ogen kijken'? Sinds de zondeval kan God ons nog steeds wél in de ogen zien. Hem treft geen schuld. Alleen, wij kunnen dat niet hebben. Zijn toornende blik zou tot een vernietigende blik

worden. Toch is contact met de Here God wel mogelijk.

Maar vandaag is dat contact sterk verbeterd. Dankzij Jezus Christus kan nu in de verkondiging van het evangelie de glorie van God vrijuit schitteren en zijn barmhartigheid beter openbaar worden dan ooit. Desondanks is het contact nog steeds beperkt. Dat komt door onze zonde en onze zondige aard. En de geseculariseerde wereld waarin wij leven versterkt die zonde ook nog eens. Toch verdwijnen op een dag al onze vooroordelen en dan staan wij oog in oog met God!

¹ In zijn *Gereformeerde Dogmatiek* II, Kampen: Kok, 1928⁴, 154vv schrijft H. Bavinck o.a., dat de meeste gereformeerden de *visio Dei per essentiam* (God zien tot in zijn diepste wezen) geheel en al verwerpen. 'God kan door de mens altijd slechts op eindige, menselijke wijze worden gezien.' In 'De scholastieke vermindering van de aanschouwing van God', *De Reformatie* 41 (1965/66), 307vv. verwijst J.R. Wiskerke naar 1 Kor. 2 : 10: 'het doorvorsen en onderzoeken van de diepten Gods is een uniek privilege van Gods Geest'.

² Deze gemeenten lagen waarschijnlijk in Klein-Azië. Zie o.a. S. Greijdanus, *De brieven van de apostelen Petrus en Johannes, en de brief van Judas* (Kommentaar op het Nieuwe Testament, XIII), Amsterdam: Van Bottenburg, 1929, 378vv. Zoals bekend heeft Paulus in Klein-Azië veel gearbeid. Vgl. ook 2 Petr. 3 : 15.

³ Zie mijn artikel 'Beperkt zicht. God zien in het Oude Testament' twee weken geleden.

⁴ Vgl. ook art. 1 NGB.

⁵ Zie o.a. S. Greijdanus, a.w. 462.

⁶ Zie R. Schnackenburg, *Die Johannesbriefe* (Herders theol. Kommentar zum NT, XIII 3), Freiburg 1975⁵, 170vv. Zie ook R.E. Brown, *The Epistles of John* (Anchor Bible, 30), New York 1982, 394vv.

⁷ Zie eveneens Schnackenburg, a.w., 171. Vgl. verder Joh. 9 : 9 in de *Nieuwe Vertaling*: 'hij lijkt op hem', waar in het Grieks hetzelfde woord gebruikt wordt als in 1 Joh. 3 : 2.

⁸ De gedachte dat wij door het zien van God aan Hem gelijk worden, komen wij in de Bijbel nergens tegen. In feite is dit een heidenese opvatting. Heidenen dachten soms ook dat zij, wanneer zij in een tempel het beeld van hun god zagen, daardoor zelf vergoddelijkt werden.

MANDELA, PAGAD EN DE ZENDING'

C.J. Haak

Schooldag

Veelkleurig Zuid-Afrika.

*De nieuwe vlag van Zuid-Afrika is veelkleurig. **Teken van een nieuwe samenleving: veel volken, rassen en talen, elk met eigen stijl, cultuur en taal; ze horen bij elkaar in een land.** Het **nieuwe Zuid-Afrika, herboren uit de as van de apartheid, wordt nu het land van de eenheid. Een veelkleurige eenheid.** in veel redevoeringen spreekt president Mandela naar het hart van het volk met zijn typering van Zuid-Afrika als 'het **land van de regenboog**'.*

In dit regenboog-land zijn er sinds 1993 drastische wijzigingen opgetreden. We herinneren ons nog de uitgelaten stemming over bijna de hele wereld toen Mandela aan de macht kwam. Nieuwe tijden braken aan. De zwarte bevolking vatte moed voor de toekomst. Nieuwe perspectieven, scholing, werk, inkomen, maar vooral erkenning en respect voor de zwarte identiteit doemden op achter de horizon. Natuurlijk konden niet alle beloften in één klap vervuld worden, maar de koers lag vast. Het nieuwe rijk had z'n entree gemaakt. Lang gekoesterde verlangens gaan in vervulling.

Wie midden in die veranderingen zitten spreken met eerbied over een 'nieuwe bedeling'. Je hoort er inderdaad een bijbelse klank in. Zoals de Joden gesmacht hebben (en orthodoxe Joden nog doen) naar de komst van het beloofde Rijk, zo hebben zwarten uitgezien naar deze tijd. Mandela, is hij niet de red-

der van een heel volk? Vertoont hij geen trekken van een messias? Oh nee, voor zover ik weet is er geen godsdienst die hem openlijk goddelijke eer bewijst. Hij zou het zelf ook niet willen. Maar de sfeer, het verlangen, de hoop die hij opgeroepen heeft, heeft het hart van zeer velen totaal in beslag genomen. Sommigen sloegen op hol, anderen waren verbijsterd. En allemaal wisten en weten ze het zeker: er zijn definitief andere tijden aangebroken. De wissel is voorgoed verlegd.

Stand van zaken na drie jaar

Wat in de glorie-dagen van de opkomst van Mandela nog in het vooruitzicht lag is na drie jaar ook voelbaar op alle terreinen. De nieuwe bedeling heeft metterdaad voet aan wal gezet.

Economisch

Veel zwarten krijgen toegang tot re-

gulier lager, hoger en universitair onderwijs. De huizenbouw voor zwarten heeft geweldige vooruitgang geboekt. Met eenmalige subsidies kunnen mensen met minimaal inkomen eenvoudige huizen kopen in nieuw aangelegde dorpen. Geweldige verhuizingen komen op gang, waarin ook de armsten delen. Nieuwe (en oude) banen komen vrij voor zwarte werknemers, met nieuwe lonen.

Maar er is ook de andere kant. De waarde van de Rand (de zuid-afrikaanse 'gulden') is sinds 1989, het begin van de afbrokkeling van het 'oude rijk' met sprongen verminderd. Vroeger kocht je een pak melk voor één Rand. Nu moet je er drie voor betalen! En dat, terwijl je loon gelijk bleef. Pas wanneer buitenlandse bedrijven flink gaan investeren in Zuid-Afrika zal de waarde weer stijgen. Intussen worden de mensen, zwart, gekleurd én blank, alleen maar armer.

Daar komt voor veel blanke mensen nog een schep boven op. Zij verliezen hun banen om ruimte te maken voor zwarte werkers. 'Rechtstellende aksi' heet deze positieve discriminatie. Dan geldt niet alleen de laaggeschoolden, maar ook de 'hoge pieten', de mensen aan de top van bedrijven, besturen en de ambtenarij. Ook daar waar in feite de kennis en vaardigheid ontbreekt, moeten zwarten komen. Alle bedrijven moeten een afspiegeling worden van de maatschappij. Tachtig procent zwart op straat? Dan ook tachtig procent zwart op het werk. De overheid voorop. Ook al lopen de spoorwegen dan niet meer precies op tijd. Dat is het (hopelijk tijdelijke) offer voor de ontwenteling.

Binnenlandse politiek

Ook de interne politieke sfeer van Zuid-Afrika verandert. Eerst golden de wetten nog uit de **vroegere** periode. Die waren vaak nog gestempeld door christelijke principes. Maar dit 'christelijk' **Zuid-Afrika** bleek nu een dunne laag vernis. Was **abortus** altijd verboden, in de nieuwe bedeling is er legale ruimte voor. Wetten die euthanasie vrijlaten zijn al in de maak. Subsidies voor de christelijke scholen en organisaties worden drastisch teruggeschroefd. Tot schrik komen veel schoolbesturen te staan voor de vraag of zij bereid zijn om **nú** hun onderwijzers uit eigen zak te **betalen**. **He** diep zit het christelijk geloof bij de achterban?

Juridisch

Ook in juridische **zin** **beginnen** muren te kraken. Nog onlangs **werd** een **belangrijk** man uit de hoge regionen **van** de ANC-partij **gezet**. Deze Holomisa had **namelijk** de partij-top beschuldigd van ongebreidelde corruptie en manipulatie. De zucht naar de macht maakte blind voor recht. En legde tegen sprekers **het zwijgen op of diskwalificeerde ze**. **Al** te pijnlijk **bewijs** dat nieuwe leiders toch weer doen denken aan de oude bedeling...

En niet alleen in de sjieke kantoren, maar **ook** op straat **struikelt** het recht. Hele wijken worden geterroriseerd door de z.g. jeugdbendes, die weer dansen naar de pijpen van **drugs- en wapenbaronnen**. Mishandeling en diefstal op straat wordt niet altijd door de politie afgestraft. Integendeel, al te vaak ontbreekt opvallend op **kritieke** momenten de **aanwezigheid** van de politie.

Ook binnen de gemeente voelt men de gevolgen. Ds. de Visser **moest** met een pistool op de borst **z'n** auto afstaan. In de tijd van drie **maanden** werden **twee** jongens **van** de kerk op straat gedood met **messteken**. En komt het een keer tot een

rechtszaak dan blijken de dossiers net verdwenen te zijn... Niet voor niets worden huizen en auto's met geweldige **hekken**, honden en dubbele sloten beveiligd. En tegen de jeugdbendes kun je je kennelijk alleen affectief verdedigen als je **zelf** ook maar een (contra-)bende vormt, die met openlijk vertoon van wapens indruk moet maken. **Veel** jongeren in de kerk denken er zo over.

PAGAD

Wie er zeker zo over denken is de islamitische **bevolking**. Zij hebben zich gegroepeerd in een zogenaamde Partij Tegen **Gansterisme** en Drugshandel, in 't **engels** Party Against **Gangsterism** and Drugs, afgekort tot PAGAD. Deze PAGAD heeft de heilige (gewapende) oorlog uitgeroepen tegen de bendes. En laat het daarbij niet. Zij verwijt de overheid laksheid en neemt het **recht** in eigen hand. Misschien wel met (stille) instemming van vele **verontruste** burgers. PAGAD beantwoordt geweld met geweld, moord met moord. Opeens vallen er ook doden in de gelederen van de jeugdbendes zelf. En onder hun leiders. De angst voor straatterreur slaat toe. Kinderen en **vrouwen** zijn niet meer veilig op straat. Op **hun** beurt klagen nu de **bende**-leiders over de **laksheid** van de overheid en zweren wraak op de islamieten. 'Onze kogels **zijn** met varkensvet glad gemaakt...' zo tarten ze de PAGAD-aanhangers. De overheid probeert nu, nota **bene**, in overleg met notoire bendeleiders, tot een vreedzame oplossing te komen. De geloofwaardigheid van justitie staat op de helling. Binnenlandse instabiliteit neemt toe. Rijke, bekwame mensen pakken hun boeltje en verlaten naar hun gevoel 'het **zinkende** schip'. En de langverwachte buitenlandse investeringen die de economie tot bloei moet **brengen** verdwijnen opnieuw achter een grijze horizon. Is de spiraal van **mislukking tegen** te houden? Angst slaat velen **om** het hart.

Zending van de VGK

Onder deze omstandigheden leven onze zusterkerken, de Vrije Gereformeerde Kerken van Zuid-Afrika. Zij voelen de gevolgen van de 'nieuwe bedeling' op allerlei terrein. Wij beperken ons tot de **invloed** ervan op zending en evangelisatie. **En** wel op drie groepen: 1/ de zwarte **bevolking**, 2/ de kleurlingen en 3/ de **blanken**.

1 Zwarte bevolking, hunkerend naar de nieuwe tijd

In Soshanguve en Mamelodi werkt de zending **van Pretoria** (met de zendelingen A.J. de Visser, Joh. Bosman en **D.-M.**Boerserna en br. Mogashua) onder de zwarte bevolking. **Jarenlang** golden deze wijken als de arme woonwijken, meestal gevuld met de zogenaamde 'plakkershuisjes'. Dat waren huizen met muren van afvalkarton en vuilnisbakplastic, soms met verroeste **zinken** daken, vaker met **lappen** plastic. **Voordeel was** dat **mensen** in één dag tijd een 'onderdak' konden bouwen. Nadeel dat ze **járen** in de moeite zaten. **Ook** al hadden ze eventueel geld, de **zwarte** mensen konden **nooit** in een andere **wijk** gaan wonen. Vaak zie je daarom vandaag dat er behoorlijke stenen huizen, tot luxe villa's toe, gebouwd zijn tussen de bouwval van de **plakkershutten**. Mogelijk werd er hier **en daar** wat aan watervoorziening en **sanitair** gedaan, maar dat was het dan ook wel. **Ook** al **werden sommige** hutjes volgepropt met bankstellen en **TV's**, als **be**wijs **van** welstand, het totale woonklimaat was **armoe troef**.

Volksverhuizing op til

De 'nieuwe bedeling' bracht hierin **rigoreuze** wijzigingen. De regering plande en opende **geheel** nieuwe woongebieden, vooral ten zuiden en westen van Soshanguve en ten noord-westen van Mamelodi. Hele vlakten worden ontbost, geëgaliseerd, bouwrijp gemaakt met **we-**

gen, rioleringen **electriciteits-**voorzieningen. Er zijn **mogelijkheden** voor de aankoop van huizen met meer dan 65% subsidie. **Arme** mensen kunnen op één dag een **eigen** stenen huis bezitten, inclusief sanitair, electriciteit en **stromend water**. Geen wonder dat zo'n nieuw woongebied in no time volgeboekt **staat**. Mensen **trekken** uit de armoë van de oude wijken en beginnen graag een nieuw leven. De regering mikt op nieuwbouw met meer dan 10.000 woningen per maand. En dan nog kan ze de vraag niet bijhouden, want zulke plannen **trekt** ook **mensen** uit het platteland naar de 'stad'.

De zending k m hierop verschillend reageren. **Terwille** van de kleine kerken kun je proberen de neiging om **ook mee** te verhuizen te ontmoedigen: Er is **daar** geen **kerk**, de afstand tot de huidige **kerk** wordt te groot, welke **invloeden** zal dat hebben op de kinderen, etc. Er is inderdaad reden om de gelederen van kleine kerken te sluiten. In de 'blanke' kerken wordt ook **geprobeerd** de kerkleden zo veel mogelijk op redelijke (rij-)afstand van de kerk te laten wonen. Te ver weg is vragen om kerkelijke **moeilijkheden**. De geschiedenis kan aantonen dat zo'n politiek een **zeker** bestaansrecht heeft.

Toch is er ook **een** andere **reactie** denkbaar. Leden van de **zendings-**commissie hebben inzage in de regeringsplannen **voor** de komende tijd. Ze hebben overleg met de **toekomstige** bestuursambtenaren van de nieuwe wijken. Ze vragen naar mogelijkheden voor **kerkbouw** en kerkelijke actie. **Ze** krijgen ruimte om bepaalde gebieden te 'claimen' voor eventuele **zendingsactiviteiten**. Zeker, wanneer je **daar** tijdig bij bent gaat er een wereld aan mogelijkheden voor de zending open.

Verhuizingen van gemeenteleden moeten niet worden afgeremd, maar gekanaliseerd. De hang **naar** de nieuwe wijken is **onvermijde-**

lijk. Je moet dat **ook** niet willen tegenhouden, maar begeleiden en uitbuiten. Maak de verhuizende gemeenteleden klaar voor een getuigend begin. Geef hun training in het opzetten van diensten in de eigen, nieuwe omgeving. Mogelijk eerst zonder kerkgebouw, in de huiskamer, maar wel met een duidelijk gezicht. Ja, de zending gaat **nog verder**, ze wil anticiperen op de toekomstige verhuizingen en strategische plaatsen kiezen waar ze in het **centrum** komt te **zitten van nieuwe woonkernen**. De zendelingen en de **zendingscommissie** is daarmee **voortvarend** aan de **gang** gegaan. De nieuwe zendeling, ds. D.M. Boersema, wordt **ook geheel** vrijgesteld voor dit werk.

Predikers gevraagd

Maar dan nog, **één** zendeling in zo'n gigantische volksverhuizing is nog niets. Er moeten meer plekken komen **waar** het evangelie geprekt kan worden. Dit is **hét** moment van optreden. In een nieuwe situatie willen mensen ook wel veranderen van levensstijl. Ze komen los van vroegere **verplichtingen** en kunnen hun eigen leven inrichten. Na vijf jaar is men opnieuw gesetteld en is verandering in levenspatroon **moeilijk**. In deze tijd moet de zending er bij zijn om mogelijke **openingen** en welwillendheid bij het gehoor optimaal te benutten.

Maar waar haal je meer predikers vandaan? In een nota over een **toekomstige** bemanning wordt aarzelend gesproken **over** werk voor wel 10 zendelingen. Men beseft het onmogelijke **van** zo'n plan. Maar is dat het einde van planning? Misschien geen 10 (blanke) zendelingen, maar waarom geen 10 zwarte predikers? Jonge en oude christenen die zonder theologische **scho-**ling begeleid worden om althans iets te doen? Kan dat wel?!

Dat **kan!** Maar dat vraagt een andere methode. Dat vraagt om zendelingen die misschien **zelf hun** preek op **één** plek houden, maar een 'le-

ger' van hulpkrachten die diezelfde preek op -tig andere plekken houden. Niet zomaar het **voorlezen** van een gedrukte preek, maar het houden van dezelfde preek, hetzelfde geraamte, maar met eigen woorden en mogelijkheden van de 'evangelist'. Daar moet je als zendeling wel meer voor doen dan een preek **máken**. Daarvoor moet je de preek **samen** met je 'helpers' maken, doorspreken, voorbeelden samen bedenken, toepassingen overwegen en tenslotte samen de preek oefenen. De zendeling heeft de leiding, de **helpers** hebben **hun** eigen **inbreng** en brengen **hun** 'eigen' preek, met behulp van de exegese, de aanwijzingen, de oefening van de zendeling en de **mede-evangelisten**.

Dat vraagt uiteraard een **warm** hart **voor** Christus, **een** gedrevenheid om bij elke nieuw preek **weer** samen te buigen onder **het** evangelie van genade en verlossing. Dat **kan** misschien maar één keer per **week** voor ongeschoolde krachten. Het vraagt bereidheid om **één** dag per week getraind te **willen** worden. **Sommigen** zullen snel de slag te pakken **krijgen**, anderen minder, weer anderen helemaal niet. Het is niet erg, zij leveren op andere manier een bijdrage. Maar de nieuwe **preekplaats** wordt 'bemand'. Behalve de **vervoerskosten** zijn er geen verdere kosten aan verbonden. Die ene oefendag in de week **kan** iedereen vrijmaken.

Op die manier kan de **zendeling** door discipelschap-training **zichzelf** vermenigvuldigen. Zo gebeurt het op zoveel **zendingsvelden**. De zendeling moet zichzelf meer en meer beschouwen als trainer en begeleider van de mogelijkheden van de (zwarte) **kerkleden** zelf. **Een** groot **voordeel** is tegelijk dat de culturele afstand tussen prediker en gehoor met sprongen verkleind **wordt**. De **nationale** prediker **staat** dichter bij zijn eigen volk, kent de **practische**, dagelijkse situatie beter en kan zijn **preken** beter laten landen.

Werving van evangelisten

Maar dan nog. Ook bij de training zal de **zendeling** stuiten op gebrek-kige **mogelijkheden**. Hij moet ook aan de toekomst denken. Hopen dat er uit zijn huidige jonge gemeente ooit een eigen predikant voorkomt is mooi, maar statistisch gezien niet realistisch. **Hoeveel** gemeenten in Nederland **zijn** er die nooit een predikant aan het kerkverband geleverd hebben? Zij zijn er niet minder om. Je zult verder moeten dan de locale training van een groep van medewerkers evangelisten.

Het **kan** dan zijn dat je contact zoekt met kerken en zendingen die ook vanuit gereformeerde principes willen werken. Ook al kun je misschien niet overgaan tot eenheid in kerkelijk of zendings-werk **vanwege** kerkelijke grenzen en conflicten, het betekent niet dat elke inbreng van 'derden' onmogelijk is. In goed overleg met kerken van bijv. gereformeerde afkomst kunnen jongens gevraagd worden in dienst van de gereformeerde zending te komen werken. Natuurlijk op de voorwaarden die de zendingen stellen. Niet ieder **kerklid** van een andere kerk is een potentiële **dwaalleraar**, ook al verhindert uitgerekend die **kerk** als geheel de weg tot eenheid vanwege het **toelaten** van dwalingen bij andere voor-gangers.

In Irian Jaya bijvoorbeeld is het zendingswerk begonnen met evangelisten als de huidige dominee Rumi, die lid **was van** de Evangelisch Christelijke **Kerk**.² Zij werden met goed **accord** van de leiding van de evangelisten-opleiding van de **ECK** naar **ons** zendingsgebied 'gestuurd'. Door **omgang** met de **zendingen**, de aard en de praktijk van het werk, raakte evangelist Rumi en vele **anderen** (roomse en protestantse **jongeren** en ouderen) verknocht aan het evangelie **van** genade en de door God in leven **geroepen** kerken. Zij zijn nu de **leidinggevende** voorgangers van de Gere-

formeerde Kerken in Irian Jaya.³ Over Sumba en Kalimantan Barat zou hetzelfde te vertellen zijn. En in Brazilië en Curaçao is het niet anders.

Opleiding onvermijdelijk

Het inzetten van krachten uit de jonge gemeenten, het werven uit genabuurde christelijke kerken betekent niet dat dan de taak van de zending op rolletjes verloopt. Integendeel. Dan komt het er op aan dat je de inzetbare krachten niet alleen traint in de praktijk van het werk, maar ook verder opleidt tot **bekwame, zelfstandige** **voorgangers**. Althans, met die mensen die daarvoor veelbelovend zijn. Naast de directe begeleiding en training voor de wekelijkse praktijk van preekwerk en catechisatie zal er ook behoefte ontstaan naar verdieping en **achtergrondskennis**.

Na enige training in preekwerk zal al snel de vraag opkomen, waarom de zendeling **zus** en zo laat **preken**, waarom hij die uitleg kiest, waarom hij **aandringt** op die toepassing, waarom hij **w** catechisatie geeft en zovoorts. Hij heeft verder onderwijs **nodig** over de achtergrond van **preken** en catechetisch onderwijs. Inzicht in de **manier** van **bijbeluitleg**, **kennis** van de leer van de **kerk**, de geschiedenis met de strijd om het bestaansrecht van de kerk, optreden in moeilijke persoonlijke situaties. **Kortom**, breder theologisch onderwijs, in combinatie met de praktijk zal onmisbaar blijken.

De zendingen staan dan **voor** de keuze om dat onderwijs zelf te geven óf om zich **heen te kijken** naar betrouwbare opleidingen in de buurt zijn, óf misschien wel gebruik te maken van onderwijs in andere landen. Zelf betrokken zijn bij het onderwijs **ligt** het meest voor de hand. Alleen dat vergt **extra** personeel voor de zending, extra organisatie, gebouwen, materiaal en beleid. Daarvoor hoeft de zending niet terug te deinzen, **als** er geen re-

ele andere mogelijkheden zijn. Jonge mensen wegsturen naar andere landen, ver van hun thuissituatie **kán** soms oplossing bieden, maar wel als allerlaatste optie. **Gebruik-** maken van bereikbare andere opleidingen met eventuele persoonlijke begeleiding door de zendingen is **meermalen** gebruikt, bijv. nu in Brazilië en in Irian Jaya **voor** hogere kwalificatie van de docenten.

In het geval van Pretoria is zo'n optie aanwezig. Nog geen 100 km ten noorden van Pretoria ligt de Mukhanyo Bible School, gesticht door o.a. de Christelijke Gereformeerde Zending in samenwerking met hun kerken in KwaNdebele. Die school leidt op tot evangelisten op drie niveaus. Aan die school **heeft** ds. de Visser een jaar les gegeven, met veel genoegen en instemming met het werk. Het bestuur **van** die school staat open voor een bijdrage van de gereformeerde zending, zowel in het onderwijs als in het bestuur zelf. Dit aanbod biedt kansen om het huidige zendingswerk in de stroomversnelling te brengen waar de nieuwe ontwikkelingen om vragen.

Het betekent wel dat de zendingsstrategie ook **omgebouwd** moet worden tot werving, opleiding en begeleiding van evangelisten. Zendingen moeten gedeeltelijk worden vrijgesteld om bij het theologisch onderwijs **betrokken** te zijn. Daardoor ontstaan onverwachte vacatures in het huidige werk. Er zal minstens één zendeling bij moeten. Maar dat gaat de draagkracht van Pretoria en de classis **Grootegast** te boven... Moeten we dan blijven hangen voor de tweesprong?

Op tijd geroepen

Dan blijkt aan de andere kant van de wereld, in Nederland, dat er kerken vrijkomen van bestaand zendingswerk. De Friese kerken **hebben** juist besloten om een gedeelte van haar **zendingssteun** aan te bieden aan het werk van Zuidhorn

(classis **Grootegast**). Het komt als geroepen. Classis **Grootegast** had al even eerder om zich heen gekeken om de kosten van de grote sprong **naar** een derde zendeling te delen met anderen. Nu blijkt die steun er te komen.

Wil dat zeggen dat het **quotum** in **Grootegast** wel weer kan zakken op het niveau van de Friese kerken (resp. f 50,- en f 40,-)? Of kunnen de kerken op verzoek van Pretoria besluiten om nu **ook** het startschot te geven voor een nieuw **zendings**-beleid dat ruimte biedt aan de opleiding? Dan moet het **quotum** niet genivelleerd worden, maar opgetrokken tot het niveau van de actuele roeping. Nu mogelijkheden aangrijpen voor het zenden van een **vierde** zendeling, zodat de huidige zendingen (gedeeltelijk) ingezet **kun**-nen worden voor de opleiding?

Er is moed voor nodig, dat zeker. Lettend op de omstandigheden en noodzaak zal deze roeping **bijbels**-nuchter **moeten** worden getaxeerd. De Here laat ons zien dat we niet alleen moeten klagen over de **moei**-ten om zendingen Indonesië binnen te **krijgen**. We mogen door Hem langs deze **weg** geleid worden om in zijn wereld, op zijn tijd, ander **werk** op te pakken.

Volgende week over de **twee** andere **bevolkingsgroepen** van Zuid-Afrika, kleurlingen en blanken. En hoe wij hen van dienst kunnen zijn.

¹ Weergave van de schooldagrede, 25-09-1996, **mee** naar aanleiding van een **bezoek** aan de zendende kerken van Pretoria en Kaapstad (Bellville) afgelopen augustus.

² Bij het **uitspreken** van de rede in de Bovenkerk was deze ds. O.S. Runi (en ds. Y. Korop, oorspronkelijk van de Prot. Molukse Kerk) aanwezig en mocht ik hem (in 't Indonesisch) een welkom toeroepen. Dat gaf een ongekende en historische **verrijking** aan de toespraak. Het was des te verrassender omdat ik bij het opmaken van m'n verhaal niet wist dat uitgerekend hij hier aanwezig zou zijn! Wat brengt God wonderlijken groots de **lijnen** van zijn kerkgeschiedenis, Irian, Nederland en Zuid-Afrika, bij elkaar. Om stil van te worden. Ja, is dat niet eigen aan alle zendingswerk? **Waarom** het je, gelukkig, ook nooit meer loslaat?

³ En tijdens hun verblijf in Nederland gingen de predikanten Runi en Korop diverse keren in onze kerken voor. **Ds. Korop** heeft in Zwolle-C., ook de doop bediend aan een baby.

Samenleving

HET GELIJK VAN BISSCHOP MUSKENS

*Zij is 46 jaar oud, gescheiden en vier opgroeiende kinderen. Op alimentatie hoeft ze niet te rekenen. 'Ik **probeer** de eindjes aan elkaar **te knopen**, maar het lukt me van geen kant. Grotere uitgaven voor kleding of school zorgen voor slapeloze nachten. Ik **heb** het gevoel dat ik steeds verder in het moeras zak zonder dat ik ook maar een beetje hoop heb dat het ooit beter wordt.'*

Bisschop Muskens is met één uitspraak een bekend man geworden. 'Armen mogen **een brood stelen**.' Minister-president **Kok** veroordeelde dat en sprak over zijn eigen verleden waarin ook sprake was van armoë. **Bokestein** citeerde Spreuken 6 vers 30 en 31, stapte vervolgens op en liet de bisschop zitten. Liberaal op z'n smalst.

Hoe gaat het eigenlijk met de BV Nederland?

Volgens de troonrede staan we er goed voor. Maar wie zijn die 'we' eigenlijk? Waarschijnlijk hoort u als lezer van dit blad er wel bij. Want de **m e** kant van gereformeerd Nederland heeft geen geld voor **een** abonnement op *De Reformatie* of andere week- en maandbladen.

Het contrast tussen arm en **rijk** is de afgelopen tien jaar steeds groter geworden. De **NRC** wijt dit **aan** de economische expansie en de **toegenomen** individualisering. Zelfs deze links-liberale krant besteedt tegenwoordig regelmatig aandacht aan de **arme** kant van Nederland. De **SGP** besteedde kortgeleden **een congres** aan armoede. Wat doen wij **als gereformeerden** aan de armoede binnen en buiten de kerk?

De aandacht van gereformeerden voor de arme kant van Nederland

Het **GMV** Muskens is beslist niet de eerste die aandacht vraagt voor de armoede. In 1993 was het jaarthema van het **GMV**: gegijzeld rond het mini-

mum. Een uitstekend initiatief dat voor mijn idee helaas maar weinig **uitstraling** heeft gehad. Armoede is geen belangrijk gesprekspunt geworden in onze discussies. Sinds 1993 hebben de **opinie-rubrieken** van de **gereformeerde** bladen aan dit onderwerp nauwelijks **meer** aandacht besteed dan daarvoor het **geval was**. Wij discussieerden en congresseerden over **veel** belangrijke onderwerpen, maar de armoede stond slechts op een enkele agenda. Waar ligt dat **aan**?

De **creatieve** diakenen
Gelukkig klopt het bovenstaande plaatje niet helemaal. De diakenen zijn wel met het onderwerp bezig. Het laatste congres van de Centrale Diaconale Conferentie **was** voor een groot deel gewijd aan de armoede.

De **voorzitter**, prof. Wezeman, zei ondermeer: 'Wat de **toekomst** betreft, zullen **we** ervan **mogen** uitgaan dat creatief hulp verlenen een sterke groei zal laten zien. Individualisering en **sen terugtrekkende** overheid hebben zo hun gevolgen voor het sociale klimaat in Nederland... De vraag naar onze taak als diakenen daarin en de middelen die daarvoor nodig **zijn**, houdt ons allemaal bezig'.

In het septembernummer van **Dienst** staan uitstekende bijdragen over de **armoede**. Maar hoeveel gemeenteleden (en ambtsdragers) lezen **Dienst**? Op hoeveel kerkenraden is dit onderwerp op de **jaar-agenda** geplaatst? Blijft het onderwerp '**armoede**' niet **een** ver-van-mijn-huis-onderwerp? Ambtsdragers behoren over het algemeen niet tot de echte risico- —pen: de één-oudergezinnen, de oudere **alleenstaanden**, de ouderen, de laag-opgeleiden, de **werklozen**.

Niet sterven van honger, wel sociaal doodgaan

Nederland schrok. Uit onderzoek

bleek dat 20.000 mensen regelmatig geen geld hebben om eten te kopen. **Een half** miljoen mensen gaan 'sociaal dood', zoals Van Haeften dat noemt in **Dienst**. Zij hebben op geen enkele manier nog aansluiting bij de normale leefpatronen in **onze** samenleving. Ze hebben geen materiële, sociale en culturele middelen die voor anderen in ons land heel gewoon zijn. Geen geld **voor** de krant, geen geld **voor** je **kind** om lid te blijven van de voetbalclub, geen geld **meer voor** de telefoon enz. Als alleenstaande of als gezin **kun** je dus niet meer meedoen in het gewone maatschappelijke leven. Het **trieste** is dat de meeste van hen ook geen enkel **voortuit**-zicht hebben op **verbetering**. Je hebt het slecht en je houdt het slecht. De problematische **schuldsituaties** nemen juist bij deze grote groep sterk toe.

Gaan we iets doen?

Waarom zouden we iets **gaan** doen. Omdat het te beschamend is voor woorden dat in het **rijke** Nederland en ook in de kerk armoede **wordt** geleden. in een kerk die zich lichaam van Christus noemt. Waar gepreekt en gesproken wordt over het functioneren van dat lichaam. Vooral omdat God bewogen is met de **kwetsbaren** in de samenleving. Hij wijst in het Oude Testament met de regelmaat **van de klok op** de weduwen, de **wezen** en de vreemdelingen. Hij stelde het sabbatsjaar en het jubeljaar in.

In het Nieuwe Testament **wordt** gesproken over het weldoen aan de eigen broeders en **zusters**. Jezus Christus zegt daarvan: 'Voorwaar, Ik zeg u, in zoverre **gij** dit (**voeden**, kleden, huisvesten, zieken- en gevangen bezoeken) **aan** één van mijn minste broeders hebt gedaan, hebt **gij** het Mij gedaan' (Mat. 25 : 40). Ook wordt daar gesproken over het goed doen aan allen, 'daar wij de gelegenheid hebben' (Gd. 6 : 10). Bij deze groep gaat het vandaag **onder** meer heel concreet om de arme **kant van Nederland**.

Wie zorgt daar in de kerk voor?

De overheid treedt steeds meer **terug**. Sanering van de **overheids**-schulden gaat voor een belangrijk deel **ten koste van** de sociale zekerheden van met name de **kwetsbaren** in onze samenleving. Het paarse kabinet is behoorlijk met zichzelf ingenomen. Maar de komende winter zien veel mensen weer paars **van de kou**. Het gas en de **electriciteit** zullen worden afgesneden, ze **moeten** maar zien hoe ze zich redden. De overheid geeft vaak niet meer thuis.

Waar moet je als kerklid dan heen met je zorgen over je armoede? Moet je de hoge drempel over naar de diaconie? Dat vraagt om **moed**, om zelfoverwinning. De **moed** hebben om naar de vertegenwoordigervan Jezus **Christus toe** te gaan, naar de diaken. Geen **diakenmannetje**, geen **cententeller**, geen **kastenkijker** enz. Wel een man, een broer die vochtige ogen krijgt van bewogenheid, die nuchter kan rekenen, die beleid kan **afstemmen** met de Sociale Dienst en **weloverwogen** royaal zal geven, beter: herverdelen. En bidden dan? Bid maar dat je de **moed** kunt vinden om al je vooroordelen t.o.v. de diaconie aan de kant kunt zetten. Bid dat de diaken in de stijl van Christus zal handelen. Laat de gemeente bidden voor de diakenen zodat zij in Zijn stijl zullen denken, voelen en handelen. Bid om fijngevoeligheid en inzicht voor hen.

Stoppen bij de eigen gemeente?

Het is een dooddoener om te **zeggen**: 'de armoede in Nederland gaat ons **financiële draagvermogen** ver te boven'. De uitspraak klopt, maar is geen reden om niets te doen voor anderen. De armoede van heel Nederland ligt **ook** niet op onze stoep, zeggen **we**. En zeker niet op de stoep van de **kerk**. Alhoewel, volgens Van Haeften komt het

M

meegelezen

voor in de grote steden dat de zwerfers of daklozen op de stoep van de **kerk** liggen en dat ze worden genegeerd door de plaatselijke diaconie. **Het** is wrang om jezelf te **realiseren** dat deze mensen **van de kerk, van ons**, niet veel **kunnen verwachten**. Dan moet je blijkbaar bij het Leger des Heils zijn. Die hebben de naam dat ze helpen. Wij hebben vaak een andere naam, al **dan** niet terecht.

De kerk **staat** de komende tijd voor de grote uitdaging om aandacht te geven aan de **arme** kant van Nederland, binnen **en** buiten de **kerk**. Aandacht **voor** de **zichtbare** armoede en aandacht voor de **stille** armoede en de sociale uitsluiting.

Spiegel van Gods liefde

Zijn **we** echt bewogen? Met daden kunnen en zullen we in bepaalde situaties veel meer zeggen dan met al onze fraaie **woorden**. **Als** wij Matteüs.25 in de praktijk **brenge**n, zijn we **ook** op die manier spiegel **van** Gods liefde. Tijdens het evangelisatiecongres van 26 oktober 1996 werden door **drie kerken** hiervan voorbeelden gegeven. Het eetproject van Amersfoort-Centrum, het asielzoekersproject van Harderwijk en het diaconaal gemeentezijn, een project uit Alphen aan den Rijn.

De achterkant van Muskens ongelijk

Muskens had **ongelijk** met **zijn** opmerking over stelen. Maar het is te **goedkoop om** het daarbij **te laten**. Muskens heeft gelijk met zijn aandacht vragen voor de arme kant van Nederland. Het onderwerp staat door zijn optreden terecht weer op de agenda. Diakenen **kun**nen ons helpen bij het creatief bezig-zijn met dit onderwerp binnen en buiten de **kerk**. Wij hebben **de** creatieve, **bewogen** diakenen hard nodig. Niets doen **kan niet** meer, **want** we hebben het geweten, de **kranten** stonden er vol **van**.

Verlangen naar frisse wind

In de **Samen** op Weg-kerken bestaat sinds enige tijd een Evangelisch Werkverband. Het **startte** met een *evangelisch manifest*, waarin gepleit werd **voor** ruimte **voor** evangelische vernieuwing binnen de kerken. Onlangs verscheen de bundel **Vurig verlangen**, waarin de thema's van het manifest nader **worden** uitgewerkt. In het **Centraal Weekblad** van 15 november jl. schrijft A. Noordegraaf daarover:

Een omschrijving van wat 'evangelisch' precies inhoudt is niet zo makkelijk te geven. De **evangelische** stroming is zeer divers en van één uniforme **evangelische** theologie is **geen** sprake. Wel zijn er een aantal kenmerkende trekken **waarin** evangelische christenen **elkaar** herkennen. Het gaat om een bepaald **klimaat**, dat we **kunnen** omschrijven als vrolijk **orthodox**, sterk christocentrisch, **bevindelijk**, charismatisch, een weinig strak **omlijnd** **kerkbegrip**, missionaire **bewogenheid**.

Een dergelijk evangelisch geloofsklimaat blijkt velen aan te spreken. Wereldwijd gaat het **om** een **sterk** groeiende beweging, maar **ook** in ons land spelen evangelische **groeperingen** binnen en buiten de kerken een belangrijke rol. De godsdienstpsycholoog Hyme **Stoffels** schatte onlangs in een interview het aantal evangelischen in de hervormde en gereformeerde kerken op enkele honderdduizenden. **Hun** invloed is **niet** beperkt tot één modaliteit **of** richting. Evangelisch bevlogen **christenen** tref je **aan** in zowel de Gereformeerde Bond en het Confessioneel Beraad als in het brede midden van de **kerken**. Evangelische organisaties **op** het gebied

van jeugdwerk, **zending** en hulpverlening kunnen binnen de kerken **rekenen** op veel steun en sympathie. (...)

Verootmoediging

Wat beweegt de schrijvers? Eschbach en Bakker verwoorden dat als volgt: 'Als kerk voelen we ons heen en **weer** schommelen tussen enerzijds **momenten** van diepe **wan**hoop en frustratie over een leegloop die niet **te** stoppen lijkt **en** anderzijds **momenten** van vurig verlangen. Vurig verlangen naar **een** frisse wind, die door onze kerken heen waait. Die dufheid en doodheid wegblaast en frisheid en verwachting er voor in de plaats brengt. Een vurig verlangen naar een aanraking door Gods Heilige Geest'.

Organisatorische eenheid kan volgens de schrijvers niet worden gerealiseerd als **we** elkaar niet vinden in het hart van het evangelie, het volbrachte **werk** van de gekruisigde en opgestane Christus. Blijft die geestelijke eenheid uit, dan zal dat het afkalvingsproces alleen maar bevorderen. Eenheid moet gedragen worden door innerlijke vernieuwing, door verootmoediging, schuldbelijdenis en **bekering**. Ik **denk** dat **deze** existentiële betrokkenheid op het evangelie van de **verzoening**, de persoonlijke toeëigening van het heil en het leven door de Heilige Geest kenmerkend zijn voor een evangelische geloofsbeleving die verworteld is in het reformatisch **belijden** en die tegelijk **belangrijke** elementen uit de bevindelijke stromingen **en** de opwekkingsbewegingen **in** zich heeft opgenomen. De aantrekkingskracht van evangelische stromingen **zou** hier wellicht voor een deel

uit kunnen worden verklaard. Gevoel, ervaring en subjectieve beleving zijn immers kenmerkende trekken van onze cultuur.

Kritische vragen

(...)

In een goed gesprek stel je elkaar vragen. De evangelische beweging stelt kritische vragen aan het adres van de gevestigde kerken. Dat is goed en heilzaam. Omgekeerd zijn er ook vragen te stellen aan de evangelischen onder ons. De geschiedenis leert dat het niet eenvoudig is het reformatorische en het evangelische te integreren. Het komt nogal eens voor dat men vroeg of laat toch de overstap maakt vanuit een van de traditionele kerken naar een vrije groep.

Oorlog om de godsdienst?

Welke rol speelde de godsdienst bij de opstand tegen Spanje? Was het niet vooral een strijd voor vrijheid en verdraagzaamheid? Of ging het om financiële en economische motieven? Het Gereformeerd Weekblad gaf iets door uit een interview met prof. dr. A.Th. van Deursen:

De factor godsdienst speelde volgens u een prominente rol gedurende de Opstand?

'Ja. Je ziet dat juist op dit punt de vredesonderhandelingen steeds mislukken, zoals in Keulen. Omdat de godsdienst het breekpunt wordt, ging de oorlog nog tientallen jaren voort. Anders was vrede door overeenstemming wel mogelijk geweest. Dat betekent dus dat men ten opzichte van de godsdienst niet bepaald onverschillig stond. De meest fundamentele oorzaak van de Opstand sinds de jaren zestig van de zestiende eeuw is daarom de godsdienst.'

Hoe beoordeelt u de figuur van Willem van Oranje?

'Als je de brieven van Oranje leest, dan kun je niet ontkomen aan de indruk dat hij een godsdienstig diep bewogen mens was die dicht bij

God leefde. Hij merkte Gods handelingen in het dagelijks leven op en hij dankte God op zijn knieën als er iets ten gunste van de Opstand gebeurde dat hij vervolgens zag als de bevestiging van zijn geloof. Ook in tegenspoed bleef hij vertrouwen op Gods voorzienigheid. Geloof en politiek zijn bij hem niet te scheiden.'

Trio-synode over het huwelijk

Begin november sprak de zogeheten Trio-synode van de drie Samen op Weg-kerken over het huwelijk. Moet daarover iets worden gezegd in de nieuwe kerkorde? Of moet je dan niet evengoed iets zeggen over andere levensverbintenissen? Een studiecommissie kwam niet tot overeenstemming. In het rapport van deze commissie worden twee lijnen ontwikkeld, met een meerderheids- en een minderheidsstandpunt. Ds. B.J. van Vreeswijk vertelt in het Gereformeerd Weekblad van 15 november jl.:

Het huwelijk

De aanleiding om over het huwelijk te spreken lag in het in eerste lezing aanvaarde concept-kerkorde VPKN. Daarin ontbreekt een artikel over het huwelijk. De achterliggende reden is niet in het minst dat de exclusiviteit van deze levensverbintenis bij de meerderheid van onze landgenoten en medekerkleden niet meer wordt erkend. Ook homoseksuele relaties moeten een wettige plaats in maatschappijen kerk hebben.

De Heilige Schrift

Hoe dit bijbels onderbouwd moet worden? Over de uitleg van diverse Schriftplaatsen is in het verleden al zoveel gezegd, dat steeds weer betoogd wordt dat we in ons verschillend Schriftverstaan het toch niet eens worden. Waar de ene partij een duidelijke onmogelijkheid en een Goddelijk verbod leest van andere levensverbintenissen, weet de andere partij een dusdanige uitleg te geven dat er geen enkele verhin-

dering lijkt te zijn.

Het betekent dat in rapporten deze zaak niet meer onderzocht wordt, maar als een gegeven aanvaard. De commissie die zich nu met de vraagstelling had beziggehouden, heeft zich dan ook beperkt tot de vraag of het huwelijk een plaats dient te hebben in de grondleggende, de Romeinse artikelen, van het concept-kerkorde.

(...)

Levensverbintenissen

Tweeërlei standpunt was en is in de commissie als het erom gaat in hoeverre huwelijk en andere levensverbintenissen gelijkwaardig zijn.

(...)

Daarom is het goed om in het artikel over de eredienst van de ordinanties te spreken over de zegening van relatievormen. Toch was ook het minderheidsstandpunt al zover dat, hoewel van elkaar onderscheiden, huwelijksdiensten en diensten van gelofte, voorbede en zegen voor andere levensverbintenissen vermeld kunnen worden.

Behandeling

Op de vraag of zegenen niet evenzeer een bijbels onderzoek vraagt naar wat zegenwaardig is en de Bijbel ook de vloek kent, kwam geen antwoord. Evenmin op de vraag of het vroegere dopen wat in het doophuis komt na, vervangen gaat worden door: zegenen wat in het zegenhuis komt.

Typerend was een amendement waarin werd voorgesteld het huwelijk in de ordinanties op te nemen met een gelijkwaardig artikel over inzegening van levensverbintenissen waarbij de kerkenraad beslist. Dit amendement kreeg, na ontrading door de moderamina, 62! herformde en gereformeerde stemmen, terwijl alle Lutherse afgevaardigden niet meestemden. Dit vanwege de Lutherse mening dat dit alles niet kerkordelijk behoeft te worden vastgelegd. In de Lutherse Kerk is men unaniem voor inzegening van alle levensverbintenissen.

Tenslotte

Vanuit de hervormde classes ligt, via de consideraties op het conceptkerkorde, 42 maal het **verzoek** om alsnog een **artikel** over het huwelijk op te nemen. in het licht **van** de bovengenoemde discussie wordt het de vraag of dit in zijn huidige consequenties nog mogelijk is. **Immers**, een artikel over het huwelijk is haalbaar, maar dan vrijwel **zeker** gekoppeld aan de benoeming **van** andere levensverbintenissen. En dat is bijbels gezien toch wel een stap te ver.

Heeft de cultuur het laatste woord?

In *De Waarheidsvriend* van 14 november jl. geeft ds. A. Baas een verslag van de **behandeling van deze zaak** op de Trio-synode. Heel duidelijk was de bijdrage van ds. H.J. Lam:

Ds. H.J. Lam (cl. Ommen, HK) noemde zijn bijdrage als de huid van een egel. Het rapport toont niet alleen aan hoe verscheiden onze kerk, maar ook hoe gescheiden zij is. Onze kerken komen zo weinig **weg** bij **wat** staat in **art.** I van het concept-kerkorde, nl. onze verbondenheid met de reformatische belijdenissen. Ds. Lam vroeg zich af welke vooronderstelling het is om altijd maar 'respect' voor elkaar te hebben? En: worden andere relaties door het evangelie niet duidelijk gekwalificeerd?

Als de vraag niet meer is 'wat mag', is de vraag bepalend geworden naar 'wat kan'. Op deze wijze zitten **we** bij het typisch post-moderne 'moet kunnen', met alle permissiviteit die dat met zich meebrengt.

Spreker vindt het vreemd dat in de kerk het laatste **woord** aan de hermeneutiek gegeven wordt: jij hebt jouw insteek, ik de mijne. We moeten zo respect voor **elkaar** hebben, laten elkaar vrij en laten elkaar in wezen in de kou staan. Een vergelijk met de Richtertijd is op zijn plaats: **een** ieder doet wat goed is in zijn ogen.

Hebben we nog wel zoveel 'lef' (**hart**) voor elkaar dat de ander mij durft voor te houden: **wat** jij doet is kwaad in de ogen des **HEEREN**. Het is in het verleden misschien wel eens te gemakkelijk gebeurd, maar heden ten dage gebeurt het te **spaarzaamlijk**. Hij pleitte voor opneming van een artikel over het huwelijk in de nieuwe kerkorde omdat juist in onze tijd het huwelijk zo onder **druk** staat en wij een belijgende kerkorde willen hebben! En, omdat **we** toch **mensen op** het oog hebben, mensen **voor** Gods aangezicht, die naar Gods **geboden** en naar Zijn beloften hebben te leven. Ds. **Lam** gaf het advies om toch de

reformatoren te bestuderen (**Bucer**, Luther, Calvijn) opdat we verder komen dan een zeer eenzijdige interpretatie, zoals in het rapport plaatsvindt. (...)

Ds. H. de **Leede** wilde beide lijnen recht doen, en meende dat de kerk de ontwikkelingen in de cultuur ook moet volgen:

Ds. H. de Leede (lid van de commissie) vroeg de voorstanders van het rapport of ze de **bezorgdheid** over de eigen aard van het huwelijk kunnen honoreren. De tegenstanders **vroeg** hij of ze zich kon-

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel. 073-612 21 66

den voorstellen dat de **kerk** niet **alleen** cultuurkritisch, maar ook cultuurvormend **moet** zijn. We leven in een andere **tijd** dan 1951! We **moeten** zoekend en helpend een weg gaan. Die ruimte moet de **kerk**-orde geven.

Commentaar van ds. Baas:

Heilzame geboden

Tijdens dit gesprek ter synode is opnieuw duidelijk **aan** het licht gekomen, dat de wegen uiteengaan inzake het verstaan van de Heilige Schrift. Heeft de hermeneutiek **dan** het laatste woord? En is de **weg** die de kerk de **eeuwen door** in deze zaak gegaan heeft met een beroep op de **Schrift achterhaald**? Er zijn **in** deze zaak toch duidelijk constanten aan te wijzen in **het** geheel van het schriftgetuigenis. En zijn theologen als Douma en **Velema** niet anders dan **biblicisten**? Is het vanuit de geschiedenis juist niet aantoonbaar, dat in een **samenleving** waarin het huwelijk niet meer als dé levensverbintenis tussen twee mensen (man en vrouw) gezien wordt, maar er alternatieve relaties de aandacht krijgen, **er** sprake is **van een** decadente en eroderende cultuur?

Aangenomen naar **IJsselmuiden-Grafhorst**: J.J.A. **Colijn**, kandidaat te Kampen die bedankte voor **Lisse en Voorschoten**.

Intrede

Loppersum – Op zondag 1 december jl. deed ds. *Th.J. Havinga*, miss. predikant te Assen-Zuid, intrede in de **gemeente** te Loppersum en Westeremden.

In de morgendienst te Loppersum werd hij in het ambt bevestigd door dr. P.W. van de Kamp, universitair docent aan de Theologische **Uni-**versiteit te Kampen.

Ds. *Havinga* deed 's middags **intrede** in beide gemeenten. Eerst in Westeremden, waar de intrededienst om 14.30 uur aanving, **later** in Loppersum, waar de dienst om 16.30 **uur** aanving.

De **bevestigingsdienst** werd gehouden in het kerkgebouw van de **Herv.** gemeente te Loppersum, de **intredediensten resp.** in de **Andreas-kerk** te Westeremden (Abt Emopad) en de Geref. **kerk** te Loppersum (Tuinbouwstr.3).

Nieuw adres ds. *Havinga*: Raadhuisstraat 3, 9919 AK Loppersum, ☎ (0596) 57 11 51.

Afzetting

Bedum – Met ingang van 4 december 1996 is ds. *H.W. Ophoff* **afgezet als** emeritus-predikant van de gemeente te Bedum.

De kerkenraad van Bedum nam deze beslissing in overeenstemming met het oordeel van de classis Groningen.

In een persbericht **verklaart** de raad te hebben geconstateerd dat ds. *Ophoff* (67): 'in **zijn** pastoraat **aan** vrouwelijke **gemeenteleden** grensover-

UIT DE KERKEN

schrijdend is **opgetreden**, waarbij in één geval gesproken kan worden van een ernstige zonde in de zin van de artikelen 79 en 80 van de **kerkorde**'.

Beroepbaar¹

Kandidaten:

R.R. Roth, Keulsestraat 83, 8262 TV Kampen, ☎ (038) 3325883.

Predikanten:

Ds. J. de Wolf, Populierenhof 15, 8091 DR Wezep, ☎ (038) 3763948.

Studenten met spreekconsent

R.J. Meijer, tot 8 februari 1997; ☎ (033) 4755242.

J.P. Kruiger, tot 14 maart 1997; ☎ (0341) 551673.

P.H. Vos, tot 28 mei 1997; ☎ (038) 3324134.

¹ Nieuwe opgaven en wijzigingen: *W.L. de Graaff*, ☎ (038) 3331201.

Geslaagd

Kampen – Aan de Theologische Universiteit slaagden **voor** het doctoraal examen de heren **U. van der Meer**, wonende te **Ommen** en **G.E. Messelink**, wonende te Ede.